

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԴԵԳԻԵԳԱԾՈՒ

ديجيجادو

Հրատարակութիւն Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի

نشرة جمعية القاهرة الخيرية الأرمنية العامة

Այս մասին՝ էջ 33 եւ 40

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Խմբագրական մտորումներ	1
Եգիպտահայ Բեմ	2
Նայիրեան վոկալ անսամբլ	3
Վարդան Պատալեան Գաիրեի մէջ	5
Յորբէլեարներ «Արաքս»ի	6
Դասախօսութիւն եւ գնահատանք	7
Վերանորոգում Մայր Տաճարի	9
Պայմանագրեր եւ Դաշնագրեր 1919-1923	11
Երիտասարդական փառատօնին վերադարձը	12
Մեր հանդիպումները Վազգէն Բրուտեանի հետ	14
Յուցահանդէս 41	25
Մեր կորուստները՝ Ժագ Ս. Յակոբեան	26
Անծանօթ քանդակագործ մը	27
Գարեգին Ա. Յովսէփեանց	28
Միհրան Տամատեանի Նամակը Վահան Մալեգեանին	29
Դամբանական	32
ՀԲԸՄ ՆՈՒՊԱՐԻ բանակումը	33
«Պատմութիւն Եգիպտական Խոհանոցին»	34
Պարոն Պալապանեան	36
Հայուհին	37
Սրբուհի Թերեզա մարզական ակումբի մրցաշարք	38
Հետաքրքրական Նօթեր	39
Պատկերներ ՀԲԸՄ ՆՈՒՊԱՐԻ բանակումէն	40
Ճշդում	40

ԽՄԲԱԳԻՐ

Մարուշ Երամեան

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՏՈՒ

Տոքթ. Վիգէն Ճիգմեճեան

ՍՐԲԱԳՐԻՉ

ՎԵՐՍՏՈՒԳԻՉ

Անայիս Ճիգմեճեան

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ

ՁԵՒԱԽՐՈՒՄ

Շահէ Լուսարարեան

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Nubar Digital

Գահիրեի ՀԲԸՄ-ի

լուրերուն հետեւեցէք

www.agbuegypt.com

կայքէջով:

Ծանօթացէք «Հայաստան

եւ Հայերը Արաբական

Սամուլին մէջ. 1876-1923»

հաւաքածոյի նկարներուն

www.arminmedia.com

կայքէջով:

«Տեղեկատու»ի յօդուածա-

գիրներուն արտայայտած

կարծիքները անպայման-

օրէն չեն ներկայացներ

Գահիրեի ՀԲԸՄի պաշտո-

նական տեսակետները:

Թիւ 94 Նոր Զրջան

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 2020

ՃԻՇԴ ԴԱՏԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏՆ ՈՒ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Յաճախ լսած ենք, թե Սփիւռքի տարածքին իրագործուող կատարողական արուեստները աւելի շատ կը ծառայեն հայ մանուկներուն եւ երիտասարդներուն իրարու քով գալուն եւ հայկական մթնոլորտի մը մէջ որոշ պահեր ապրելուն: Այս տրամաբանութեամբ արուեստը ինք յետսակողմ կը մղուի եւ կը մնայ հայկական մթնոլորտը:

Այս հայկական մթնոլորտը սակայն, նման պայմաններու տակ, կը դառնայ երկսայրի սուր, որովհետեւ երբ մէկ կողմէ կը նպաստէ իրապէս հայկական մթնոլորտ ստեղծելուն, միւս կողմէ այնքան վար կը հրէ արուեստի մակարդակը, որ մանուկները՝ բնագոյով, իսկ երիտասարդները՝ դատելով, կը սկսին հեռանալ այդ մթնոլորտէն, ուր արուեստ գրեթէ գոյութիւն չունի, իսկ մարտահրաւերները ի սպառ չգացած են հոնկէ:

Ծնողք կը մտածեն իրենց զաւակներուն բարօրութեան ու հանգիստին մասին, բայց կը մոռնան, որ տղոց մեծագոյն հաճոյքներէն մէկը – անշուշտ եթէ իրենց նման առիթ հայթայթուի – մարտահրաւերներու ընդառաջ երթալն է եւ փորձել զանոնք յաղթահարելը: Որքա՞ն մեծ է անոնց ուրախութիւնը, երբ յաղթական դուրս կու գան դժուար կարծուած աշխատանքէ մը: Եւ որքա՞ն մեծ պէտք է ըլլայ ծնողքին հպարտութիւնը ի տես զաւակին յաջողութեան, մանաւանդ՝ անոր ինքնավստահութեան ամրացումին:

Սակայն դիւրին չէ ծնողքին համար ըլլալ կորովի, դիմանալու համար տղոց առաջին չկամութիւններուն, երբ որպէս անխախտ օրէնք, նախ պիտի ընդդիմանան իրենց ծնողքին ըսածին, ապա դժկամութեամբ սկսին կատարել իրենցմէ պահանջուածը:

Շատ դիւրին է ծնողքին համար զաւակները հանգիստ պահել, այդ ընթացքին ապահովելով նաեւ իրենց հանգիստը: Որովհետեւ պէտք է ըլլալ յամառօրէն համբերող, չչեղիլ որոշումներէն եւ համո-

զել տղան որ գոնէ փորձէ: Մինչեւ հոս դժուար է, բայց ասկէ ետք է որ կու գայ վարձատրութիւնը՝ զաւակներուն յաջողութիւնն ու ինքնավստահութիւնը:

Երբ կիս-կատար եղած գործի մը համար չափազանցօրէն գնահատենք մեր զաւակները, շփոթ ստեղծած կ'ըլլանք անոնց միտքերուն մէջ, որովհետեւ մանուկները, որոնք շատ մաքուր բնագոյունին, նախ կը զարմանան տեսնելով մեր գնահատանքը աշխատանքի մը համար, որ իրենք գիտեն թէ լաւ չեն կատարած, մանաւանդ բեմական արուեստի պարագային:

Երբ տղաք իրենցմէ սպասուածին չափ լաւ չեն երգեր, չեն դերասաներ կամ չեն պարեր, իսկ մենք «պռաւ»ներ կը պռաւանք սրահէն, կատարող երեխան, նոյնիսկ պատանին երկու գաղափար կ'ունենայ՝ կա՛մ այն է թէ հանդիսատեսը բան չի հասկնար, կամ այն է թէ որպէսզի չնեղուինք, կը գնահատէ: Երկու պարագաներուն ալ արդիւնքը ժխտական է:

Պատահած է, որ մայր մը իր զաւակը պատժած է սխալի մը համար:

Եթէ տրուած պատիժը արդար է, եթէ այդ սխալը իրապէ՛ս տղան ինք կատարած է, լռիկ-մնջիկ կը կրէ պատիժը:

Իսկ եթէ պատիժը անարդար է եւ տղան ինք չէ՛ գործած այդ սխալը, բուն կերպով կը բողոքէ, նոյնիսկ երբ ստիպուած ըլլայ կրել պատիժը: Կը պատժուի, բայց կը շարունակէ բողոքել:

Ասիկա անարդարութեան այնպիսի զգացում մը կրնայ արթնցնել տղոց մէջ, որ աւելի ուշ իր դրսեւորումը կրնայ ունենալ ժխտական ձեւով:

Որպէսզի տղաք սորվին, թէ բոլոր աշխատանքներուն պարագային պէտք է լաւագոյնը ընել, մենք, որպէս ծնողք, պարտաւոր ենք ճիշդ գնահատել իրենց աշխատանքը՝ ոչ գոհացուցիչ, միջակ, լաւ կամ շատ լաւ: Այսպէս է միայն, որ կրնանք արթուն պահել իրենց մէջ թէ՛ արդարութեան զգացումը, թէ՛ լաւագոյ-

նին ձգտելու տենչը, թե՛ ալ մանաւանդ արուեստի – եւ ոչ միայն արուեստի, այլ բոլոր աշխատանքներուն – հանդէպ բժախնդիր մօտեցումը:

Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս աշունը հարուստ էր ձեռնարկներով, որոնց անդրադարձած ենք մեր այս թիւով:

Շատ հաճելի է տեսնել, թէ նախկին եգիպտահայեր, որոնք իրենց ապրած երկիրներուն մէջ որոշ դիրք նուաճած են, ինչպիսի կարօտով կ'այցելեն իրեն երբեմնի երկրորդ հայրենիքը եւ բնաւ չեն զլանար իրենց գիտելիքները փոխանցելու մեզի: Այսպէս է, որ մեր էջերուն կը հիւրընկալենք Վազգէն Բրուտեանը, հեռւոր Արժանթինէն:

Մինչեւ հանդէսին այս թիւը հասնի ընթերցողին, Կադանդն ու անոր շուրջ ստեղծուած խանդավառութիւնը մարած պիտի ըլլան արդէն. սակայն չենք կրնար չանդրադառնալ նոր տարիին, որ մեզմէ իւրաքանչիւրին համար ուրախութեան եւ ընտանեկան ու բարեկամական հա-

մախմբումներու առիթ ըլլալու կողքին, պարտի ըլլալ նաեւ վերատեսութեան առիթ, մեր ապրած տարին հաշուեյարդարի ենթարկելու եւ գալիքը ծրագրելու պահ մը: Եւ ասիկա ո՛չ միայն անհատական գետնի վրայ, այլ նաեւ ու մանաւանդ հաւաքական մեր կեանքին համար, յստակօրէն աչքի առաջ ունենալու այնպիսի նպատակակէտեր, որոնք ուղենիշ հանդիսանան հասնող սերունդին, առիթ դառնան անոնց, մտածելու մեր իւրայատուկ կացութեան եւ հայ ըլլալու բարդ իրավիճակին մասին:

Գիտակցութիւնն է, որ կրնայ ապահովել գալիք սերունդին հայեցիութիւնը: Իսկ գիտակցութիւնը կու գայ միտքով, մտածելով: Պարտաւոր ենք նոր սերունդը զինել այս էական գործիքով, որովհետեւ այսօր աժան հայրենասիրութիւնը արդէն անարդիւնք է. միակ ձեւը պատանիներն ու երիտասարդները համոզելու, անոնց միտքին խօսիլն է: Այսքանը գոնէ պարտաւոր ենք ժառանգ ձգել անոնց:

Բարի, առողջութեամբ լեցուն եւ արդիւնաւետ տարի մը բոլորին:

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ԲԵՄ

Թէոդիկ, իր նշանաւոր «Ամէնուն Տարեցոյցը»ի 1913-ի հատորին էջ 381-ին վրայ կը գրէր.

«Եգիպտոս հաստատուած երկու սիրուած եւ կարող գրագէտներ՝ Տիգրան Կամսարական եւ Միքայէլ Կիրճեան գլուխ գլխի տուած, պատրաստած են նոր թատերախաղ մը, որուն անունն է «Փրկանքը»: Տաղանդաւոր դերասանուհի Տիկին Սիրանոյշ ատոր բնագիրը կարդացած եւ գնահատած ըլլալով, աւելորդ կը սեպենք մեր կողմէ կարծիք մը յայտնել «Փրկանքը»ի մասին, որ արդէն բեմադրուեցաւ Ադեքսանդրիոյ Ալիամարա թատրոնը, 1912-ի վերջերը: Պօլսահայոցս ալ պիտի ներկայանա՞յ առիթը, հանդիսատես ըլլալու այդ թատերախաղին»:

ՆԱԽԻՐԵԱՆ ՎՈԿԱԼ ԱՆՍԱՄԲԸ

Հայր մեր,
Տուր մեզ, տուր քո շընորհ,
Լիովի, ամէն օր.
Հայր մեր,
Կեանք տուր մեր մայրիկին,
Կեանք տուր մեր հայրիկին,
Հայր մեր,
Մեզ պահէ քո Աջով,
Մեզ օրհնէ սուրբ Խաչով,
Հայր մեր,
Դու պահապան մեր:

Կոմիտասի այս գողտրիկ «Մանկական Աղօթք»ով¹ սկսաւ Նայիրեան երգչախմբային համոյթը Գահիրէի իր ելոյթը, որ նուիրուած էր Կոմիտասի ծննդեան 150-ամեակին եւ որ տեղի ունեցաւ 17 Նոյեմբեր 2019-ին, Պըլլըքտանեան սրահէն ներս:

Երիտասարդ կատարողներու հինգ հոգինոց խումբը Երեւանէն հրաւիրուած էր յատկապէս այս առիթին համար, «Ջահակիր»ի շրջանակին կողմէ:

Հանդիսութեան բացումը կատարեց տիկին Հ. Վարժապետեան, որ բարի գալուստի խօսքերէն ետք բեմ հրաւիրեց «Ջահակիր»ի խմբագիր, երաժշտագէտ, մտաւորական Հայկ Աւագեանը, խօսելու Կոմիտասի մասին:

Հայկ Աւագեանի հակիրճ խօսքէն որոշ մէջբերումներ կ'ընենք, իր շահեկանութեան համար:

«Մեծապէս անտեսուած սփիւռքահայ գրող եւ մտաւորական Վահէ Օշական պիտի գրէր՝ «Ուր որ դառնաս հայ կեանքէն ներս, կը տեսնենք հայ միտքը կալանաւոր, իր իսկ ստեղծած ուժերուն կողմէ, ուժեր, որոնք ազգային գոյութիւնն ու մշակոյթը յաւերժացնելու բռնուն յանձնառութեան հետեւանքով, անցեալի հարստութիւնը եղածին պէս պահելու հայկական ազգակեդրոն տրամաբանութեամբ մը պարիսպներ եւ ապահովութեան բերդեր շինած են»:

«Կոմիտաս վարդապետ քանդեց պարիսպներն ու բերդերը, շուտով ինքզինք կալանաւոր գտնելու նոյն այդ պարիսպներուն ու բերդերուն մէջ»:

«Այսօր Կոմիտասի ծայնը յաճախ վերադիրօրէն կը խլանայ տարրային ընթերցումի եւ գաղափարախօսական կրթապաշտութեան ճնշումին տակ, որոնք անկանոն կը դարձնեն զինք շարժելու եւ յառաջ մղելու»:

«Արդարեւ Կոմիտասի իմաստը իր ամէնօրեայ գոյութեան մէջ է, բայց ոչ գռեհկապէս ամէնօրեայ, զանազանութիւն մը, որ լոյս պիտի սփռէ իր գործերուն արժէքային յատկութիւններուն վրայ, այսինքն կարելոր է զանազանել երկու կողմ»:

«Ա. Կոմիտասը ենթակայականօրէն կը գտնուի ամէն տեղ, հարազատ է բոլորին, բոլոր դասակարգերուն: Իր երաժշտութիւնը անընդհատ ու յանապազ կը հնչէ՝ տուտուկով, շուիով, ջութակով, քառանուագով, նուագարաններ, որոնց համար մէկ ծայնանիշ չէ յօրինած: Նոյն մեներգը կրնայ երգել օփերայի մեներգիչը, նոյն խմբերգը կրնայ կատարել Նայիրեան Վոկալ Անսամպլը իր սենեկային լաւագոյն հնչականութեամբ, կամ Հայաստանի Ազգային Ակադեմական երգչախումբը, իր ինիսուն հոգինոց շինդով, յայտնաբերելով տարածային ծաւալ»:

¹ Ձեռագիր այս տարբերակը, որ գտնուած է Կոմիտասի արխիւներուն մէջ, գրուած է 1915 թուականի Յուլիս 2-ին, Կոմիտասի աքսորէն վերադարձէն ետք եւ հրատարակուած է Ամերիկայի մէջ, Կոմիտասի ուսանողներէն Միհրան Թումանեանի կողմէ:

«Բոլոր պարագաներուն միեւնոյն Կոմիտասը պիտի հնչէր տարբեր, բայց հաճելիօրէն ընկալելի: Այս երեւոյթը արեւմտեան դասական երաժշտութեան համար կը մնայ անհասկնալի, այլ եւ անգործադրելի. վերջապէս կարելի չէ Վերտիի «Այտա» օփերան կատարել ժողովրդական երգիչով, իսկ փոխադրային ժանրի յատուկ հովանիին տակ կարելի է ընդունիլ Պէթովէնի «Իններորդ Սէնֆոնի» խմբերգը, սենեկային երգչախումբով»:

«Կոմիտասեան կարողական ներունակութիւնը կը քայքայէ այս սահմանները: Ասիկա կու գայ Կոմիտասի երաժշտութեան բնայատկութենէն. անիկա երաժշտութիւն մըն է, որ ոչ թէ կ'ենթարկուի գրաւորութիւն բազմաձայնութեան թելադրած կարգապահութեան, այլ իրեն կ'ենթարկէ այդ կարգապահութիւնը, բանաւորը այնտեղ դարձնելով մտածողութեան հիմնակորիզ: Իսկ բանաւորութիւնը ի տարբերութիւն գրաւորութենէ բաց մշակոյթէ: Բանաւորութիւնը ի տարբերութիւն գրաւորութենէ դասակարգային չէ, անոր հետ կրնայ առնչուիլ ոեւէ անձ, անիկա մատչելի է բոլոր խումբերուն»:

«Այս ամէնօրեայ, ամէն տեղին կ'ընդդիմանայ դասական երաժշտութիւնը ինքնասեփականաշնորհած ընտրելախաւը. ըստ անոնց, Կոմիտաս պէտք չէ ամէն տեղ ըլլայ. պէտք է ըլլայ վերնախաւային սեփականութիւն եւ անկէ ետք սփռուի վար, այլուր: Կոմիտաս օրինակ պէտք չէ կատարուի տուտուկով, քանի որ ան չէ նախատեսած այս նուագարանը: Առարկութիւնն է՝ չփոխել Կոմիտասը: Կոմիտաս կը կալանաւորուի պարիսպներու եւ բերդերու մէջ, քանի որ կալանաւորողները կը մոռնան, որ այստեղ Կոմիտասը փոխելու խնդիր երբե՛ք չէ դրուած. ոչ ոք նպատակ դրած է փոխել Կոմիտասը, զայն հրամցնելով տուտուկով կամ ջութակով. ընդհակառակը, տեղի ունեցածը՝ Կոմիտասը ընդհանրացնելու եւ անոր ենթակայականութիւնը տարածելու բնագրական քայլ մըն է, ցանկութիւն մը զինք տեսնելու ամենուր: Զուրթակով կատարուածը Կոմիտասի մշակում չէ, այլ պարզապէս փոփոխակ, Կոմիտասի թեմայով: Իսկ փոփոխակները կրնան ըլլալ անվերջանալի: Կոմիտասեան փոփո-

խակները արդարեւ կը քանդեն պարիսպներն ու բերդերը»:

«Բ. Կոմիտաս ամենուր է, բայց ոչ իբրեւ **փոսթմոդէռնիստ**ական ըմբռնում, ուր կարելի է ամէն բան հաւասարեցնել ամէն բանի հետ, ուր ամենէն անհաւանական հաւասարեցումները կրնան դառնալ հաստատական»:

«Այսօր հաւաքուած ենք այստեղ որպէսզի փորձենք Կոմիտասը դիտել ազատագրուած պարիսպներէ եւ բերդերէ, շնորհիւ Նայիրեաններուն»:

Յետոյ խօսելով հնգեակին մասին, Աւագեան ըսաւ՝ «Ըսի որ Կոմիտաս ամենուր է. նոյնպէս ամենուր է Նայիրեան անսապմը» եւ թուեց համոյթին անսովոր ելոյթները, որոնք տեղի ունեցած են մինչեւ իսկ երեւանեան շէնքերու բակերուն – տալաններուն – եւ բանտին մէջ, ամենէն աւելի ակադեմական բերմերէն մինչեւ մշակոյթի ամենատարբեր միջավայրերը, ինչպէս Գէորգեան հոգեւոր ճեմարան, տուն-թանգարաններ, արուեստի ցուցասրահներ եւ այլ բեմեր:

Այս համոյթը կազմուած է 2015 թուականին, ջանքերովը համոյթին ղեկավար Նայիրի Մուղդուսեանի, Մուղդուսեան Արուեստի Կեդրոնի ծրագիրներէն բաժին մը որպէս:

Իսկ Մուղդուսեան կեդրոնը ստեղծուած է 2014 թուականին, գլխաւոր նպատակ ունենալով մշակութային եւ ներառական արուեստի դասընթացքներ տալ այն տղոց, որոնք կու գան ոչ-բախտաւոր շրջաններէ եւ որոնք այլ միջոց չունին ծանօթանալու տարբեր արուեստներու եւ անոնց կիրարութեան:

Հնգեակը իր բեմական գեղեցիկ ներկայութեամբ, համրալեզուի շարժումներով, բայց մանաւանդ կատարումով մեծապէս գնահատուեցաւ եգիպտահայ ունկնդիրներուն կողմէ, գեղեցիկ եւ այլ որակի յուշ մը աւելցնելով Կոմիտասի 150 ամեակին նուիրուած Գահիրէի ձեռնարկներուն վրայ:

ՎԱՐԴԱՆ ՊԱՏԱԼԵԱՆ ԳԱՀԻՐԷԻ ՄԷՋ

Յոբելենական հանդիսությունները ոչ միայն արտայայտիչն են յոբելեարին հանդէպ ժողովուրդին ունեցած սիրոյն եւ յարգանքին, այլ նաեւ – մանաւանդ երբ յոբելեարը միութիւն մըն է – կը հաստատեն յարատեւութիւն մը, որ յաճախ շատ դժուար է եւ մեծ ճիգ կը պահանջէ Սփիւռքի տարածքին:

Այս հանդիսութեան յոբելեարը Գահիրէի Յուսաբեր Մշակութային Ընկերակցութիւնն էր, հիմնադրութեան 75 ամեակին առիթով:

Հանդիսութիւնը երկու բաժիններէ կը բաղկանար: Առաջին բաժնով ելոյթ ունեցաւ Գահիրէի Սարտարապատ պարախումբը, իսկ երկրորդ բաժնին մէջ մենահամերգով ելոյթ ունեցաւ այս առիթով Հայաստանէն յատկապէս հրաւիրուած հայրենի սիրուած երգիչ Վարդան Պատալեան, 29 Նոյեմբեր 2019-ի երեկոյեան, New Generation դպրոցի հանդիսասրահէն ներս:

Եգիպտոսի եւ Հայաստանի քայլերգներէն ետք, հանդիսութիւնը սկսաւ տիկին Սօսէ Պայրամեան-Կրպոյեանի խօսքով, որ հակիրճ պատմականը ըրաւ մշակութային այս միութեան, խօսեցաւ անոր հիմնադիրներուն ունեցած «նուիրաբերումին հայ մշակոյթին հանդէպ, երաժշտութեան, երգարուեստին, պարարուեստին, թատերական արուեստներուն, մամուլին եւ մշակոյթի այլ ոլորտներուն գուրգուրանք եւ տիրութիւն կատարելու հաւատք, տարիներու ազգանուէր առաքելութիւն, նորահաս սերունդներու հայաշունչ դաստիարակութիւն եւ տարիներու գիտակցական նուիրաբերում: Այս է Յուսաբեր Մշակութային Ընկերակցութեան 75 ամե-

այ ծառայութեան վաստակը», որուն նուիրուած էր այս հանդիսութիւնը:

Այս խօսքը արտասանուեցաւ նաեւ անգլերէնով, տիկին Նորա Քէօհնէլեանի կողմէ:

Տիկին Կրպոյեանէն ետք խօսք առաւ տիար Շանթ Կապէեան, Միութեան այսօրուան ատենապետը, որ ըսաւ թէ 75 տարիներ առաջ իր գործունե-

ութիւնը սկսած եւ շարունակող միութիւնը «ամուր հիմերու վրայ կը պահէ հայ լեզուն, մշակոյթը» եւ սերունդէ սերունդ կը փոխանցէ «այս սուրբ գործը»:

Ապա Սարտարապատ պարախումբը կատարեց ութ պարեր, որոնցմէ առաջ ելոյթ ունեցաւ պարուսոյց Մարիամ Կարապետեան, որ քանի մը տարիներէ ի վեր կ'աշխատի Գահիրէի օփերայի եւ պալէի թատրոնին մէջ, որպէս դասական պարի արուեստագիտուի:

Պարերը կը կէտադրուէին տիկիններ Սօսէ Կրպոյեանի հայերէն եւ Նորա Քէօհնէլեանի անգլերէն գեղեցիկ խօսքերով, որոնք կը ներկայացնէին հայ մշակոյթին եւ պարարուեստին նուիրուած մեր մեծերուն արտայայտութիւնները:

Երեկոյին երկրորդ բաժնով ելոյթ ունեցաւ Վարդան Պատալեան, որուն ժողովրդական եւ ազգային երգերը մեծ խանդավառութիւն ջամբեցին ներկաներուն:

Կը մաղթենք որ Յուսաբեր Մշակութային Ընկերակցութիւնը շարունակէ իր ազգանպաստ գործունեութիւնը, զօրավիգ կանգնելով մեր մշակոյթին եւ զայն դարձնելով ամէն երիտասարդ հայու հոգեւոր տունը, պաշտպանելու համար զինք օտարամուտ եւ խորթ բոլոր երեւոյթներէն:

ՅՈՒՐԱԿԱՆՆԵՐ «ԱՐԱՔՍ»Ի ԿԱՏԱՐՈՒՄՈՎ

Եգիպտահայ գաղութը, հակառակ իր նստացած թիվին, աւելի քան պատշաճօրէն տօնախմբեց ծննդեան 150 ամեակները մեր այն մեծերուն, որոնք ծնած են, Սեւակի խօսքերով այն թուականին, երբ «Մայր Հայաստանի արգանդը եղաւ սրբօրէն բեղուն»:

Կոմիտաս Վարդապետի ծննդեան 150 ամեակին նուիրուած դասախօսական երեկոյէն, Թումանեանի նուիրուած Ծիածան մանկական երգչախումբին համերգէն եւ Նայիրեան վոկալ անսամպլի համոյթէն ետք, ահա կրկին կը մեծարուին Կոմիտաս Վարդապետ, Յովհաննէս Թումանեան, ինչպէս նաեւ Արմէն Տիգրանեան (ծննդեան 140 ամեակ), Գահիրէի Ազգային Առաջնորդարանի «Արաքս» երգչախումբին հերթական համերգով, որ տեղի ունեցաւ Հինգշաբթի, 5 Դեկտեմբեր 2019-ի երեկոյեան, Պլըքտանեան սրահէն ներս, հովանաւորութեամբ Եգիպտոսի բարեխնամ Առաջնորդ Գեր. Տ. Աշոտ Եպս. Մնացականեանի, ներկայութեամբ Արհիպպատի Տ. Գրիգոր Օգոստինոս Եպս. Գուսան, Վիճակաւոր Եգիպտոսի Հայ Կաթողիկէ Համայնքին, ՀՀ Եգիպտոսի դեսպան տիար Կարէն Գրիգորեանի, Թեմական եւ Քաղաքական ժողովներու ատենապետներուն եւ բազմաթիւ ներկաներուն:

Վարագոյրը բացուեցաւ եւ բեմէն, իրենց խոհուն նայուածքներով, կարծես հանդիսատեսը դիմաւորեցին Զուարթնոցի սիւներուն, խոյակներուն եւ կամարներուն ընդմէջէն երեւցող երեք յորելեարներուն դիմանկարները, խորապէս տպաւորիչ պահ մը ստեղծելով ներկաներուն համար:

Բացման խօսքը կատարեց օրուան հանդիսավարուի տիկին Լալա Շամամեան-Նիկոլեան, որ յայտագրի համարները ներկայացնելէ առաջ մանրադէպեր կը պատմէր մեծերուն կեանքէն կամ կը մէջբերէր անոնց խօսքերէն: Բեմական իր գեղեցիկ ներկայութիւնը փայլ կու տար ամբողջ համերգին:

Յայտագիրը կ'ընդգրկէր երկու տասնեակ երգեր Կոմիտասի եւ Արմէն Տիգրանեանի յորինումներէն, Յովհաննէս Թումանեանի խօսքերով, անջատ խմբերգեր, ինչպէս եւ բաժիններ «Անոյշ» օփերայէն:

Ռուբէն Սաատ երկու մեներգերով ներկա-

յացաւ՝ Հայրենիքիս հետ եւ Սիրուն Աղջիկ: Հնգերգով հանդէս եկան Հռիփսիմէ Թերզիպաշեան, Մարիա Լաուանտի, Մարիան Արուսեան, Ռիթա Կոտողոշեան եւ Ռուպինա Սաատ, իսկ Կուժն առա եւ Գնա գնա երգը համութային կատարումով մեկնաբանեցին Հռիփսիմէ Թերզիպաշեան, Մարիա Լաուանտի, Մարիան Արուսեան, Ռիթա Կոտողոշեան, Ռուպինա Սաատ, Թամար Սապրի, Լիւսի Սանճեան, Սիլվա Պաթանի եւ Փաթիլ Պաթանի:

Երգչախումբին ելոյթը իրենց հեզաճկուն պարերով համեմեցին Դանիա Քիրքճեան Անոյշ օփերայէն Հարսին Պարը մենապարով, եւ չորս պարմանուիկներ՝ Ճուլիա եւ Բերլա Աւանեսններ, Նաթաշա Բախչանեան եւ Նաթալի Սէֆերեան-Աբիկեան Հոյ Նազան պարով:

Երգչախումբին կատարած երգերուն մէկ մասը առանց ընկերակցութեան էր (a capella), իսկ մնացեալին կ'ընկերակցէր դաշնակահարուի Սեւան Սեմերճեան, որ առանձինն կատարեց Կոմիտասի պարելանակներէն եւ երգերէն փունջ մը, արժանանալով հանդիսատեսներուն մեծ գնահատանքին:

Հերթական այս համերգով «Արաքս» երգչախումբին վաստակաւոր խմբավարը անգամ մը եւս փաստեց, որ երգահանդէսներով ելոյթ ունենալու կողքին նոյնքան եւ թերեւս աւելի կարեւոր է իրեն համար անդրադառնալ մեր մեծերուն կեանքին եւ ծրագիր-գրքոյկներով, որոնք ամբողջութեամբ իր պատրաստութեան արգասիքն են, ներկաներուն փոխանցել, երգերուն հետ միատեղ, անոնց կեանքէն պատառիկներ:

Գնահատելի եւ գովելի աշխատանք:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳՆԱՀԱՏԱՆՔ

Երիտասարդները ազգի մը ապագան են, իսկ կրթեալ երտասարդները՝ հաւաստիքը ազգին յարատեւութեան եւ բարգաւաճման: Սոյն համոզումով է որ Գահիրէի ՀԲԸՄը 2001 թուականէն ի վեր ամէն տարի կը կազմակերպէ հանդիսութիւն մը, որուն ընթացքին կը պարգեւատրէ եգիպտահայ այն ուսանողները, որոնք բարձր գնահատականներով կ'աւարտեն իրենց կրթական շրջանը: Արդէն աւանդական դարձած այս պարգեւատրութիւնը, որ նպատակ ունի քաջալերել համայնքին փայլուն հայ ուսանողները, կարելի կը դառնայ շնորհիւ Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի Սաթենիկ Չագըր հիմնադրամին: Այս տարուան մրցանակաբաշխութիւնը տեղի ունեցաւ Շաբաթ, 14 Դեկտեմբեր 2019-ին, Հելիոպոլսոյ Պըլքտանեան սրահին մէջ, ուր 2018-2019 կրթական տարեշրջանը պատուաբեր արդիւնքներով աւարտած 20 ուսանողներ՝ 17-ը Գահիրէէն եւ 3-ը Ադեքսանդրիայէն, պարգեւատրուեցան գերազանցութեան վկայագրերով, նուէրներով եւ նիւթական պարգեւներով:

Կարեւորելով գիտա-կրթական միջոցառումներու դերը համայնքին մէջ, Գահիրէի ՀԲԸՄ-ը այս անգամ իր տարեկան պարգեւատրութիւնը համատեղած էր ԱՄՆ-էն ժամանած, «Սոխակներ - Իսկական պատմութիւններ փախուստի, յոյսի եւ համակերպութեան» գիրքի հեղինակ Միմի (Յասմիկ) Մելքոնեանի դասախօսութեան հետ: Օրուան բանախօսը, որ արաբերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներու դասախօս է Կրինուիչի Պրանսուիք Վարժարանին մէջ, եգիպտոս կը գտնուէր Գահիրէի Ամերիկեան Համալսարանի հրաւերով, այնտեղ դասախօսելու համար: Տիկին Մելքոնեան յաճախ դասախօսութիւններով ելոյթ կ'ունենայ լեզուաբանական համաժողովներու եւ ուսումնարաններու մէջ՝ ըլլան անոնք Միացեալ Նահանգներու, Եւրոպայի թէ Միջին Արեւելքի մէջ: Այս անգամուան իր դասախօսութեան նիւթը իր գիրքին հերոս-

ներն էին՝ Սուրիոյ պատերազմը վերապրածները, իրենց զանազան պատմութիւններով:

Միջոցառումը սկսաւ Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի ատենապետ տոքթ. Վիգէն Ճիզմէճեանի բացման խօսքով, որ ներկայացուց օրուան բանախօսը: Ապա բեմը տրամադրուեցաւ Տիկին Մելքոնեանին, որ սկսելով պատմել իր ծնողքին Մեծ Եղեռնէն ազատուելու պատմութիւններէն հասաւ մինչեւ այսօր, թէ ինչպէս Պեռլինի մէջ հանդիպելով սուրիացի փախստականներու, լսած է անոնց – իր համար արդէն իսկ հարազատ – վերապրումի պատմութիւնները եւ հիացած է անոնց քաջութեամբ, վճռականութեամբ եւ անձնուրացօրէն ուրիշներուն միշտ օգնելու անոնց պատրաստակամութեամբ: Ան նաեւ նշեց որ այս հանդիպումներէն ոգեշնչուած է եւ որոշած այդ տեսակ պատմութիւնները գիրքի մը մէջ ամփոփել: Տիկին Մելքոնեան պատմեց, թէ ինչպէս ընկերային ցանցերու միջոցաւ հրաւիրած է եւ հարցազրոյցներ ձայնագրած տարբեր ցամաքամասերէ ու երկիրներէ շուրջ 25 հոգիներու հետ որոնք բռնի գաղթականներ դարձած էին Սուրիոյ պատերազմին պատճառով: Ապա բանախօսուիին ներկայացուց գիրքին հերոսները եւ հակիրճ ձեւով պատմեց թէ ինչպէս անոնցմէ իւրաքանչիւրը կրցած է նոր կեանք սկսիլ Արեւմուտքի մէջ: Տիկին Մելքոնեանի ելոյթը խորա-

պէս յուզեց հանդիսատեսը եւ ջերմ արձագանգ գտաւ անոր մէջ:

* * *

Դասախօսութեան յաջորդեց մրցանակաբաշխութեան արարողութիւնը:

Պատրաստականի բաժնէն պարգեւատրուեցան Գահիրէէն հետեւեալ եօթը աշակերտները՝

Անդրանիկ Յակոբ Յակոբեան	(98.43 %)
Սեւան Արմէն Պալթայեան	(96.79 %)
Նունէ Ճորճ Թորոսեան	(96.43 %)
Լիանորա Լեւոն Նիկոլեան	(96.07 %)
Արմէն Կարպիս Ժամկոչեան	(93.93 %)
Միւր Արա Քէօհնելեան	(93.21 %)
Սասուն Գառնիկ Կրպոյեան	(90.18 %)

Երկրորդական բաժնէն պարգեւատրուեցան Գահիրէէն հետեւեալ չորս աշակերտները

Ռիթա Սիմոն Չամբէրթէնեան	(95.00%)
Ալեքսան Ճորճ Զերտելեան	(91.46%)
Ալեք Րաֆֆի Միքայէլեան	
Արմէն Կարօ Աբգարեան	

Գալով համալսարանաւարտներուն, Գահիրէէն պարգեւատրուեցան 4 շրջանաւարտներ.

Լուսածին Միհրան Ղազէլեան
(Գերազանց) Կապեր եւ լրատուութիւն
Կարին Գառնիկ Կրպոյեան
(Շատ լաւ) Ալսոն եւ տեղեկատուութիւն

Ռօզա Ասպետ Արթինեան
(Շատ լաւ) Էլէկտրոնիկայի ճարտարագիտութիւն

Սարգիս Անթօ Սանճեան
(Շատ լաւ) Լեզուներ եւ թարգմանութիւն

Իսկ Աղեքսանդրիայէն՝
Ալին Արմէն Գալուքեան
(Գերազանց) Ատամնաբուժութիւն
Սալբի Հրայր Մարտիկեան
(Գերազանց) Արուեստ եւ ձեւաւորում
Պարգեւատրուեցան նաեւ մագիստրոսական տիտղոսին տիրացած հետեւեալ երիտասարդները՝
Գահիրէէն.

Սարօ Օսնիկ Պըլըքտանեան
Ալիք Քրիս Միքայէլեան
Իսկ Աղեքսանդրիայէն.
Վահէ Յարութիւն Արթինեան
Մրցանակները շրջանաւարտներուն յանձնուեցան Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի վարչութեան անդամներուն, ինչպէս նաեւ եգիպտոսի Թեմի Բարեխնամ Առաջնորդ Գերաշնորհ Տ.Աշոտ Եպս. Մնացականեանի եւ Կաթողիկէ Հայոց Թեմի Առաջնորդ Գերապայծառ Տ. Գրիգոր Օգոստինոս Գուսանի կողմէ:

Կը շնորհաւորենք բոլոր շրջանաւարտները եւ անոնց կը մաղթենք նորաւոր ձեռքբերումներ:

Լուսածին Ղազէլեան

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒՄ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

Իր շրջագայության ծիրեն ներս գալուստ ապցելեց Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան թեմին Առաջնորդ՝ Գերաշնորհ Տէր Յովնան Եպս. Տէրտէրեան, որ հանդիպում մը ունեցաւ եգիպտահայութեան հետ Պըլըքտանեան սրահէն ներս, Ուրբաթ, 24 Յունուար 2020-ի երեկոյեան:

Եգիպտահայոց Բարեխնամ Առաջնորդ Գերաշնորհ Տէր Աշոտ Եպս. Մնացականեան ներկայացուց յարգելի հիւրը, որպէս Ատենապետ Մայր Տաճարի Վերանորոգութեան Յանձնախումբին, նախկին Առաջնորդ գանատահայոց, եւ հակիրճ կերպով տալէ ետք անոր գործունէութիւնը, հրաւիրեց զինք որ ներկայացնէ իր այցելութեան նպատակը:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի կողմէ հաստատուած Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարը Աստուածահիմն կառոյց մըն է, ըսաւ գերաշնորհ Սրբազանը, որ հաստատուած է Լուսաւորչի Աջին վրայ, որուն մէջ հաղորդւած են, անցեալին թէ այսօր, մեր հայրենիքի պաշտպանութեան նուիրուած մարտիկները եւ հոնկէ ոյժ առնելով, գացած են նահատակութեան: Այս Տաճարը մեր ժողովուրդին ինքնութիւնը պահպանող կառոյց մը եղած է, որ սերտօրէն առնչուած է մեր պատմութեան:

Այսօր Տաճարը վերանորոգման կարիք ունի, հիմնական վերանորոգումի մը, որովհետեւ իր քարերը պահող շաղախը արդէն անհետացած է եւ քարերը սկսած են շարժիլ, որմերը ճաք տալ, ամբողջ կառոյցը ենթարկելով փլուզումի վտանգին:

Մայր Տաճարի հիմնական վերանորոգումը անյետաձգելի աշխատանք մըն է: Վերջին, ոչ հիմնական նորոգութիւնը տեղի ունեցած է 1954-1955 թուականներուն: Այսօրուան հիմնական վերանորոգումի առաջին փուլը եղած է հիմերուն եւ սիւներուն ամրակալումը:

Հիմերուն եւ սիւներուն ամրակալումը

խիստ անհրաժեշտ է, որովհետեւ անոնք է, որ կը կրեն տաճարին գմբէթները իրենց վրայ: Թէեւ քարերուն 30-40 %-ը փոխարինուած են, սակայն կարկտանի նմանող այդ աշխատանքը այսօր արդէն չի կրնար պահել Մայր Տաճարին կառոյցը:

Որմանակարները ամբողջութեամբ փոխադրուած են, որպէսզի կարելի ըլլայ որմերուն նորոգութիւնը իրականացնել, որմէ ետք նորոգուած որմանակարները պիտի վերադարձուին իրենց նախնական տեղերը:

Նախ իտալացի, ապա ճաբոնցի մասնագէտներ, հայրենի ճարտարապետներու հետ 2012 թուականէն նուիրուած են Տաճարի վերանորոգութեան աշխատանքներուն:

Սրբազան հայրը գեղեցիկ եւ յուզիչ դրուագներով համեմեց իր խօսքը. այս դրուագներէն ամենէն տպաւորիչը թերեւս պէտք է համարել այն դէպքը, երբ նշանաւոր միլիոնատէր, աշխարհահռչակ Րոքֆէլլըր ընտանիքի անդամներէն մէկը կ'առաջարկէ օրուան Հայրապետին յանձն առնել Ս. Էջմիածին մայր տաճարին վերանորոգումի ամբողջ ծախսը. Հայոց Հայրապետը կը պատասխանէ՝ «Տաճարը հայ ժողովուրդին է եւ հայ ժողովուրդը ինքն է որ կը վերանորոգէ զայն, իր լուծման տալով»:

Օտար մասնագէտները ոչ միայն կ'աշ-

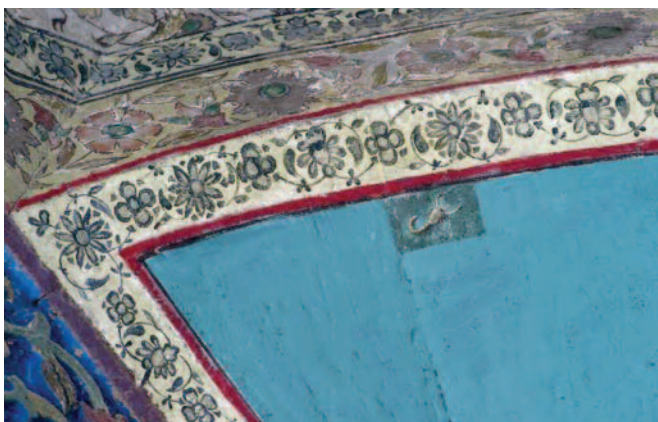

խատին նորոգութեան վրայ, այլ արդի ձեւերու ուսուցումը կը կատարեն, որպէսզի յառաջիկային երկիրը ունենայ պէտք եղած մասնագէտները, նման աշխատանքներ կատարելու համար:

Այս բոլորին ներկաները ծանօթացան տեսերիզով մը, որ Շողակաթ հեռատեսիլի կայանին կողմէ պատրաստած տարբեր տեսերիզներէն մէկն է եւ ուր արձանագրուած են վերանորոգումի աշխատանքներու որոշ հանգրուանները. հայրենի մասնագէտներ նախ իրենց կարծիքը կու տան Տաճարի կացութեան մասին, ապա կը բացատրեն կատարուելիք ախատանքին բնոյթը:

Այս հիմնական վերանորոգումը մեծ ծախս կ'ենթադրէ, որուն համար է, որ Գերաշնորհ Տէր Յովնան Եպս. Տէրտէրեան ձեռնարկած է նուիրահաւաքի իր շրջագայութեան: Ժողովուրդին սրտաբուխ նուէրները կը զօրացնեն կապը իրենց հոգեկան կռուանը հանդիսացող Մայր Տաճարին հետ:

Գերաշնորհ Սրբազան Հօր խօսքէն եւ տեսերիզի ցուցադրութենէն ետք ներկաներէն ոմանք հարցումներ ուղղեցին եւ յետոյ շարունակեցին իրենց հետաքրքրութեան գոհացում տալ Գերաշնորհ Սրբազանին հետ զրուցելով, փոքրիկ հիւրասիրութեան մը շուրջ:

«ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԵՐ ԵՒ ԴԱՇՆԱԳՐԵՐ 1919-1923»

Գահիրեի ՀԲԸՄ-ը վերջերս լոյս ընծայեց «Հայաստան եւ Հայերը Արաբական Մամուլին մէջ 1876-1893» հրատարակութեան շարքին 7-րդ հատորը: Գիրքին խորագիրն է «Պայմանագրեր եւ Դաշնագրեր 1919-1923», հրատարակուած արաբերէն լեզուով. հատորը, կը բաղկանայ 595 էջերէ եւ կը պարփակէ բոլոր այն յօդուածները, որոնք հրատարակուած են արաբական մամուլին մէջ, այդ տագնապալի ժամանակաշրջանին:

Կ'արժէ յիշատակել թէ 12 հատորներէ բաղկացած այս ծրագիրը նախաձեռնուած է 2001 թուականին, երբ Գահիրեի ՀԲԸՄ-ը սկսաւ վաւերագրել հայ ժողովուրդին այս կարեւոր ժամանակաշրջանի պատմութիւնը, հիմնուելով այն լուրերուն եւ յօդուածներուն վրայ, որոնք լոյս տեսած են եգիպտական եւ արաբական մամուլին մէջ, եւ կը գտնուին Եգիպտական Ազգային Գրադարանի արխիւներուն մէջ եւ այլուր: Գահիրեի ՀԲԸՄ-ը այս դժուարին աշխատանքը վստահած է խումբ մը հետազօտողներու, գլխաւորութեամբ՝ Տամանիուրի Համալսարանի Արդի եւ ժամանակակից Պատմութեան դասախօս՝ Դոկտ, Մոհամէտ Բիֆաթ Էլ Իմամի, որպէսզի պրպտեն, գտնեն եւ քննեն արաբերէն բոլոր այն հրատարակութիւնները, որոնք կը գտնուին Եգիպտական Ազգային Գրադարանի արխիւներուն մէջ եւ այլուր:

Վերոյիշեալ ժամանակաշրջանին գոյութիւն ունեցող թերթերէն եւ հրատարակութիւններէն նկարահանուած պարբերաթերթերուն թիւը կը հասնի 383-ի:

Շնորհիւ կատարուած հետազօտութիւններուն, կարելի եղած է եգիպտական եւ արաբական մամուլին մէջէն ձեռք ձգել 36 հազար յօդուածներ, որոնք առնչութիւն ունին հայոց կեանքին, 1876-1923 տարիներու ընթացքին:

Այս նպատակով մասնագիտական կայքէջ մը ստեղծուած է ([www. armen-media.com](http://www.armen-media.com)), որպէսզի բոլոր հետազօտողները կարենան զիրենք հետաքրքրող նիւթերուն մասին յօդուածներ գտնել, հիմնուելով թուականի, նիւթի, պարբերաթերթի եւ կամ հիմնաբառի մը վրայ:

**Կայքէջէն Քաղեց՝
Անայիս Ծիզմէճեան**

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

6 Յունուար 2020-ին, Հելիպոլսոյ, Պըլքստանեան Սրահը կրկին լեցուն էր մշակութասէր հասարակութեամբ մը: Առիթը Կոկանեան Սրահի վարչութեան կողմէ կազմակերպուած, ամենամեայ Երիտասարդական Փառատօնն էր: Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան (ՀԳՄ) կողմէ վաթսուն տարիներ առաջ նախաձեռնուած այս միջոցառումը հանդիսացած է հարթակ մը, ուր եգիպտահայ տարբեր միութիւններ ներկայացնող մանուկները, պատանիներն ու երիտասարդները միասին հանդէս եկած են իրենց երգով, պարով, ասմունքով, թատրոնով եւ նուագով: Այս ձեռնարկը տասնամեակներ շարունակ հաւաքած է եգիպտահայ երիտասարդութիւնը կարելոր նպատակի մը շուրջ՝ պահպանել հայ մշակոյթը: Հինգ տարուան դադարէ մը ետք, այս տարի Երիտասարդական Փառատօնը կրկին նոյն նպատակը հետապնդելով համախմբած էր համայնքին երիտասարդները: Փառատօնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին եգիպտահայ միութիւնները ներկայացնող տարբեր խումբեր եւ անհատներ:

Համերգը սկսաւ ՀԲԸՄ Գահիրէն ներկայացնող, Ծիածան մանկական երգչախումբը, Տիկ. Գոհար Ղազէլեանի ղեկավարութեամբ, որ հանդէս եկաւ Ս. Ծննդեան երկու երգերով՝, Աւետիս եւ, Ալօ-Ալօ: Կոկանեան Սրահի Զանգեզուր պարախումբը ներկայացաւ երկու պարերով: Պարախումբի աղջնակները հանդէս եկան, Զմբիկ Զարինա պարով, իսկ երիտասարդներու քառեակը՝, Զոնկի Տրնկի պարով, պարուսոյց ունենալով Տիկ. Էլէն Մարտիրոսեան: Կոկանեան Սրահի պատանիներն ու պարմանուիիները ներկայացուցին Յովհաննէս Թումանեանի, Կիկոսի Մահը ծիծաղաշարժ թատրոնը, ղեկավարութեամբ տիկ. Լալա Նիկոլեան-Շամամեանի եւ օժանդակութեամբ տիկ. Սաթօ Աբգարեանի: Վոքալ ութեակը կատարեց Արթուր Գրիգորեանի, Նոր Տարի երգը: Յուսաբեր Մշակութային Ընկերակցութեան, Սարգարապատ պարախումբի

աղջիկները ներկայացան Կոմիտասի Զինար եւ պարով, իսկ Նունէ Թորոսեան՝ Վարդագոյն Աղջիկներու Պարի դաշնամուրային իր կատարմամբ: Գալուստեան-Նուպարեան Ազգային Վարժարանը նոյնպէս բերաւ իր մասնակցութիւնը փառատօնին: Առաջին երկրորդականի աշակերտուիիներ Մարիամ Այման եւ Սիլվիա Մակտի զուգերգով կատարեցին Կոմիտասի, Ալագեազ եւ, Խնկի Ծառ երգերը:

Ողջունելի էր նաեւ անհատ կատարողներու մասնակցութիւնը այս տարուան փառատօնին: Դաշնամուրային կատարումներով հանդէս եկան Կլորիա Մկրտիչեան՝ Aida-ի Grand March-ով, ինչպէս նաեւ Սարին եւ Լուսին Լուսարարեաններ՝ Acaccia-ով: Սիրան Թաշճեան ասմունքեց Սասունցիների Պարը, իսկ Մարալ Մանուկեան՝ Սուրբ Ծնունդը: Կոմիտասի Կռունկի արդիական պարի բեմադրութեամբ հանդէս եկաւ Նարինէ Աւագեան: Ռուբէն Կարսեան (սրինգով) եւ Վարդան Թերզիպաշեան (տիոլով) ներկայացուցին Սայեաթ Նովայի, Քամանչա երգը: Իսկ կիթառահար Րաֆֆի Աւաքօֆ հանդէս եկաւ, Bella Ciao եւ, Still Got the Blues-ի կատարումներով:

Փառատօնին այս տարուան խորհուրդներէն էր մեր դիցաբանութենէն եւ առասպելներէն մեզի հասած տարբեր պտուղներով զարդարուած կենաց ծառը, որուն վրայ գունաւոր լաթեր կապելով իրենց ուխտերն ու ցանկութիւնները ըրած են մեր նախնիները: Երեկոյի հաղորդավարները տարբեր բարեմաղթանքներ ըսելով, բեմին վրայ գետեղուած տօնածառին վրայ կախեցին նուռերու պատկերներու վրայ գրուած իրենց սրտի ցանկութիւնները: Այսպէս, համերգին ելոյթները իրենց բարեմաղթանքներով ընդմիջեցին՝ Ռ. Սաատ, Լ. Ղազէլեան, Ա. Աբգարեան, Ճ. Աւանեան, Ա. Քելլէյեան, Մ. Տրդատեան, Ա. Սիմոնեան, Ռ. Սաատ, Ճ. Աբիկեան եւ Թ. Սապրի: Անոնք մաղթեցին ներկաներուն՝ ժպիտ, յոյս, սէր, իսկ մեր հայ համայնքներէն ներս՝ հայապահպանում:

Երեկոյի ամենայուզիչ դրուագներէն էր Կոկանեան Սրահի վարչութեան կողմէ բազմավաստակ երէց տիկիններ՝ Շաքէ Երզնկացեանի եւ Նուարդ Աւագեանի պարգեւատրումը, իրենց երկարամեայ ազգային-համայնքային գործունէութեան եւ նուիրուածութեան համար: Ազնուափայլ տիկինները եւ անոնց անցած ուղին

ներկայացուցին ՀԳՄ-ի մէջ վերջիններու փայլուն օրինակով հասակ առած տիկիններ Անի Պօղոսեան եւ Ռուպինա Ասլանեան: Անոնք իրենց խօսքին մէջ յիշեցին նաեւ այն բոլոր տիկինները, որոնք տարիներ շարունակ անձնուիրաբար աշխատած են ՀԳՄ-էն ներս եւ ամուր սիւներէն դարձած Միութեան կազմակերպած բոլոր ձեռնարկներու յաջողութիւններուն: Ապա խօսքը փոխանցուեցաւ Եգիպտոսի Հայոց Թեմի Առաջնորդ Գերաշնորհ Աշոտ Եպս. Մնացականեանին, որ գնահատանքի Օրհնութեան Գիրով պարգեւատրեց տիկ. Շաքէն եւ տիկ. Նուարդը եւ իր խօսքին մէջ բարձր գնահատեց անոնց տարիներու վաստակը եգիպտահայ տարբեր միութիւններէ ներս:

Կ'ողջունենք Կոկանեան Սրահի այս նախաձեռնութիւնը, համայքին կողմէ շատ սպասուած Փառատօնը հինգ տարուան դադարէ ետք վերականգնելու համար եւ կը մաղթենք, որ ան իր անխափան շարունակութիւնը ունենայ գալիք տարիներուն եւս:

Լուսածին Ղազէլեան

Մեր հանդիպումները

ՎԱԶԳԷՆ ԲՐՈՒՏԵԱՆԻ ՀԵՏ

Շաբաթ, 21 Դեկտեմբեր 2019-ի երեկոյեան, ՀԲԸՄի Սաթենիկ Չազրը գողտրիկ սրահէն ներս, կազմակերպութեամբ ՀԲԸՄի Գահիրէի մասնաճիւղին, հանդիպում մը տեղի ունեցաւ նախկին եգիպտահայ տիար Վազգէն Բրուտեանի հետ, որ կարճ այցելութեամբ մը քաղաքս կը գտնուէր:

Հանդիպում-գրոյցը բեւեռուած էր հայաշխարհը յուզող բազմաթիւ հարցերու շուրջ. ինչպէս յարգելի հիւրը ըսաւ՝ «Հայաշխարհի ըսելով ես կը հասկնամ ամբողջ հայութիւնը՝ Հայաստանի, Արցախի եւ Սփիւռքի տարածքին»:

Երեկոյին բացումը իր բարի գալուստի խօսքով կատարեց ՀԲԸՄի Գահիրէի մասնաճիւղի ատենապետ տոքթ. Վիգէն Ճիզմէճեան, որ նաեւ խօսեցաւ պարոն Բրուտեանին եւ անոր կապուած յիշատակներու մասին:

Զրոյցը վարեց Գահիրէի ՀԲԸՄի արխիւներուն եւ գրադարանին պատասխանատու դոկտ. Մարուշ Երամեան:

Վազգէն Բրուտեանի պատասխանները հետաքրքրութեամբ ընկալուեցան ներկաներուն կողմէ, որոնք եկած էին լսելու այս ինքնուրոյն մտածելակերպի եւ իրապաշտ գաղափարներու տէր նախկին եգիպտահայը, որ այսօր կ'ապրի հեռաւոր Պրագիլիոյ Սան Փաօլօ քաղաքին մէջ: Մասնագիտութեամբ համակարգչային ճարտարագէտ Վ. Բրուտեան բարձր տնօրէնութեան պաշտօններ վարած է ամերիկեան՝ IBM, ճափոնական՝ Hitachi եւ գերմանական՝ thyssenkrupp ընկերութիւններուն մէջ եւ այսօր կը տնօրինէ իր անձնական ընկերութիւնը:

Երեկոյի աւարտին ներկաները երկար մնացին փոքրիկ հիւրասիրութեան շուրջ, զրուցելով եւ կարծիքներու փոխանակում ունենալով պարոն Բրուտեանի հետ:

ՄՏԵՐԻՄ ԶՐՈՅՑ

Հեռաւոր Պրագիլիոյ Սան Փաօլօ-էն քաղաքս կը գտնուէր նախկին եգիպտահայ, ճարտարագէտ Վազգէն Բրուտեանը, որուն հետ մտերիմ զրոյց մը ունեցանք ընդհանրապէս հայաշխարհը յուզող հարցերու շուրջ:

Վազգէն Բրուտեան եղած է 1975-80 թուականներուն եգիպտահայութեան մէջ թափ առած երիտասարդական շարժումին անդամներէն մին եւ յօդուածներով մասնակցած է այդ շարժման «Հոկտեմբեր» հանդէսին: Իր հետաքրքրական գաղափարներուն մասնակից դարձնելու համար մեր ընթերցողները, ստորեւ կը ներկայացնենք մեր զրոյցն ամբողջութեամբ:

Տեղեկատու – Հիմա որ արդէն տարբեր երկիրներու մէջ ապրելու փորձառութիւնը ունիք, եթէ տրուէր ձեզի առիթը անգամ մը եւս ընտրութիւն կատարելու, ո՞ր

Կ'ուզէիք ապրիլ: Ինչո՞ւ:

Վազգէն Բրուտեան – Չեմ մտածած այդ մասին, բայց հաւանաբար եգիպտոս եւ Ալեքսանդրիա, ուր հինգ տարի աշխատած եմ, չեմ ապրիր: Բնականաբար Հայաստանը միշտ պէտք է ունենալ մեր աչքին առջ, կան Ամերիկան եւ Աւստրալիան, եւրոպական երկիրները. Ամերիկան լա՛ւ կը ճանչնամ եւ չեմ կարծեր, որ այս տարիքիս յարմար ըլլայ ինծի համար, թերեւս եթէ երիտասարդութեանս Ամերիկա գացած ըլլայի, հոն մնայի: Որեւէ երկիր որ երթաս, միշտ քիչ մը վարէն պիտի սկսիս. նոյնիսկ Հայաստան. մենք հայ ենք, բայց հայաստանցի չենք, ուրեմն երբ հայ մը Հայաստան պիտի երթայ ապրելու, պէտք է միշտ նկատի ունենայ որ հոն տարբեր մշակոյթ մը կայ. հայկական, բայց տարբեր. հետեւաբար պէտք է նկատի առնէ, որ քիչ մը պիտի իջնէ, որ յետոյ բարձրանայ:

Տ. – Տարբերությունը այն է, որ Հայաստանը փոքր երկիր է եւ աշխատանքի առիթները, համեմատաբար այլ երկիրներու, նուազ են. յետոյ կան կարգ մը մասնագիտություններ, որոնց կարիքը չկայ հոն, կամ անոր շուկան չկայ:

Վ. Բ. – Այո. մէկ խօսքով, պէտք է նկատի առնուին այս բոլորը: Պէտք չէ միամտօրէն կարծել, որ երբ հայրենիք երթան, իրենց նախկին կեանքին տնտեսական եւ ընկերային նոյն մակարդակը պիտի ունենան ինքնաբերաբար: Ինչպէս որ այլ երկիրներ՝ Ամերիկա, Աւստրալիա, Պրագիլ երբ կ'երթաս, տեղական օրէնքները չես գիտեր, տեղական երեւոյթներուն ծանօթ չես, նոյն ձեւով ալ Հայաստանի պարագային. միակ տարբերութեամբ, որ լեզուն հայերէնն է: Ես երբ Պրագիլ գացի, մէկ բառ փորթուկալէրէն չէի խօսեր, հետեւաբար ստիպուած էի որոշ աշխատանքներու չձգտիլ: Որովհետեւ **թէքնիքը** (տեխնիկական) գործի համար քու օտար շեշտով խօսելուդ չեն նայիր, բայց տնօրէնութեան պարագային կը մտածեն՝ «Ինչո՞ւ օտարը առնենք», որովհետեւ դուն տակաւին «օտար» ես: Այս բոլորը անշուշտ նկատի կ'առնուին: Բայց թէ ես ո՞ր կ'ապրէի... իմ սրտիս շատ մօտիկ է Իտալիան, ուր գործի բերումով երկու անգամ քանի մը ամիս ապրեր եմ, Հռոմ: Իտալիոյ հիւսիսն ուղղակի Եւրոպա է, իսկ հարաւի ժողովուրդը ամբողջովին միջերկրականեան աւազանի խառնուածքն ունի, ինչն իմ խառնուածքիս համահունչ է: Առաւելութիւնը այն է նաեւ, որ Հայաստանի մօտ է: Իսկ Հայաստան... նոյն պատմութիւնն է՝ ուշ է. պէտք է աւելի երիտասարդ տարիքի երթալ, որպէսզի տասը-տասնհինգ տարի մը ունենաս հասնելու հոն, ուր կ'ուզես հասնիլ եւ յուսախաբ չըլլաս: Ասիկա՝ անձնական գետնի վրայ: Իսկ ազգային գետնի վրայ, քիչ մը տարբեր կը մտածեմ: Այսօր աշխարհի վրայ ֆիզիքապէս ո՞ր ալ ըլլաս, կրնաս Հայաստանի օգտակար ըլլալ, որոշ ոլորտներու մէջ. ես ատիկա կը քանամ ընել Պրագիլ նստած տեղս: Օրինակ՝ ՖՊի մէջ (facebook) «Մայրենի լեզուի դասեր» անունով խումբ մը կայ, 35 հազար անդամ ունեցող խումբ է. արդէն վեց-եօթը տարի է որ կը մասնակցիմ քննարկումներուն, երբեմն կը պատասխանեմ հարցերուն, երբեմն ե՛ս կը հարցնեմ, շատ հետաքրքրական մարդոց ծանօթա-

ցած եմ եւ շատ բան սորված: Հակառակ որ դասերը արեւելահայերէնին առնչուած են, բայց երբեմն արեւմտահայերէնին եւ գրաբարին եւս անդրադարձ կ'ըլլայ: Ըսել կ'ուզեմ, առանց Հայաստանի մէջ ապրելու ալ կարելի է որոշ չափով Հայաստանի կեանքին մասնակից ըլլալ:

Տ. – Կ'ուզեմ ձեզի հոգեբանական հարց մը տալ՝ ինչո՞ւ համար սփիւռքահայերը պարտաւոր կը զգան անպայմանօրէն Հայաստանի օգնելու:

Վ. Բ. – Սփիւռքահայը, մանաւանդ առաջին սերունդի համայնքներուն մէջ՝ Սուրիա, Լիբանան, Եգիպտոս, Յորդանան, Կիպրոս, Յունաստան, ինքնութեան խնդիր ունի. երբ Եգիպտոս կ'ուսանէի, տեղացիները անունէս կը զարմանային. «Եգիպտոս ծնած ես, ուրեմն եգիպտացի ես» կ'ըսէին. բայց հայ եմ... ինքնութեան խնդիրը, պետականագուրկ ըլլալու հետեւանք է եւ սփիւռքահայը՝ Արեւմտահայաստանէն արմատախիլ եղած սփիւռքահայն իր յիշողութեամբ Օսմանեան Կայսրութեան երկրորդ կարգի հպատակ է: Այս ամբողջը հասած է մինչեւ մեզի եւ երբ Հայաստան ունիս, որ դրօշ ունի, քայլերդ ունի, ողիմպիական խաղերուն կը մասնակցի եւ այլն... սփիւռքահայուն համար ատիկա հոգեբանական հատուցում մըն է. երբ Հայաստանը յաջող է եւ մեզի հպարտութիւն կու տայ, մենք ալ կ'առնընչըինք անոր... այն է գլխաւոր պատճառը սփիւռքահայերուն Հայաստանի կապուած ըլլալուն: Ունինք երազային Հայաստան մը, երեւակայական Հայաստան մը, յետոյ երբ կ'այցելենք եւ առօրեայ շփում կ'ունենանք, կը զգանք, որ իրենք մեզի պէս չեն, քիչ մը տարբեր են: Ընդհանուր մակարդակով, երեւանցին սփիւռքահայու միջինէն աւելի բարձր է, պէտք է ընդունինք. սովետը **մոփեռնիկացում** ըրած է, Հայաստան սովետի համար ծայրամասային գաւառ էր, բայց եւ այնպէս կայ գոնէ Երեւանը, ուր մարդիկ ուսում ունին, գիրք կը կարդան, երաժշտութիւն կը սիրեն, թատրոն կ'երթան... Սուրիա, Լիբանան, Եգիպտոս հին օրերուն թէեւ այդպէս էր, բայց սփիւռքի ժողովուրդին ընդհանուր մշակութային մակարդակը ցած է. տնտեսապէս տարբեր է՝ բարձր է, որովհետեւ Սփիւռքի տարբեր երկիրներու մէջ հայերը տեղական տնտեսութիւններուն մէջ մտած են, որոնք ընդհանուր առմամբ Հա-

յաստանի տնտեսութենէն աւելի հզօր են. օրինակ՝ երբ Ամերիկա կ'ապրիս, որուն տնտեսութիւնը քանի մը **թրիլիոն** տոլար է, դուն ալ կրնաս ձեռով մը «քու բաժինդ» առնել, բայց տնտեսական յաջողութիւնը չի նշանակեր, որ մշակութային առումով կրնանք հաւասարիլ հայաստանցիին: Այս բոլորը բաւական դժուարութիւն կու տան երբ սփիւռքահայը Հայաստան կ'ուզէ հաստատուիլ:

Տ. – Քանի ինքնութեան մասին խօսեցանք, ըսեմ որ շատ մտահոգուած եմ մեր ինքնութեան հարցով եւ այս հարցումը յաճախ կու տամ մտաւորականներու կամ մտածող մարդոց: Հիմա որ արեւմտահայերէնը նահանջի մէջ է եւ գրեթէ չ'օգտագործուիր նոր սերունդին կողմէ, ո՞ր պէտք է փնտռել մեր ինքնութիւնը:

Վ. Բ. – Ես կը կարծեմ թէ ա'յն սփիւռքահայը որ կ'ուզէ, կը փափաքի որ ի'ր յաջորդ սերունդները հայ մնան, պէտք է զոհողութիւն ընէ եւ արմատները Հայաստանի մէջ նետէ: Բայց խելքի չի ծառայեր որ յիսուկաթսուն տարեկան մէկը, որուն արդիւնաւէտ (productive) շրջանը վերջանալու վրայ է եւ ինք թոշակի պիտի անցնի, երթայ եւ ուզէ նորէն սկսիլ հոն. մրցունակ չի կրնար ըլլալ:

Տ. – Բայց կը խնդրեմ, որ նկատի չառնէք Հայաստանը, որովհետեւ այսօր, իրապաշտօրէն, մենք չենք կրնար բոլորս հաւաքուիլ եւ երթալ Հայաստան ապրիլ: Հետեւաբար լուծում մը պէտք է գտնել հո՛ս, Սփիւռքի՛ մէջ: Երբ հայերէնը չկայ, ինչո՞վ մէկը հայ պիտի զգայ ինքզինք:

Վ. Բ. – Սփիւռքի մէջ շատ դժուար է. որովհետեւ մեր ինքնութեան հիմնական բաղադրիչը լեզուն է. յիշենք Արտաշէս Արքան, որ քարտէսին վրայ գծեց այն բոլոր շրջանները, ուր մարդիկ հայերէն կը խօսէին եւ ըսաւ՝ ասիկա Հայքն է: Լեզուն մեր ինքնութեան ամենէն ՅՍՏԱԿ նշանն է: Ուրեմն եթէ հարցնես ո՞վ է հայը, հայը ան է, որ հայերէն կը մտածէ. խօսելու հետ կապ չունի. կրնայ տարբեր լեզուներ սորված ըլլալ եւ սահուն խօսիլ, բայց իր էութեան մէջ հայերէնով կը մտածէ: Եթէ Սփիւռքի մէջ լեզուն կը նահանջէ, պէտք է ձեւը գտնենք, որ լեզուն կարենայ իր ուժերը հաւաքել, համախմբել եւ ետ յարձակումի անցնիլ: Մեծ դժուարութիւնը այն է, որ հայերէնը utilitarian (**օգտապաշար**) լեզու չէ. եթէ ըսես՝

ես անգլիերէն գիտեմ, ռուսերէն եւ գերմաներէն գիտեմ, դիմացդ դռներ կը բացուին: Եթէ ըսես՝ հայերէն գիտեմ, թերեւս կարենաս Կիւպէնկեան հաստատութեան քարտուղարը ըլլալ, կամ ալ՝ հայկական դպրոցի մը մէջ աշխատիլ. Սփիւռքի մէջ հայերէնի կիրառման տարածքը շատ նեղ է եւ ոչ միայն նեղ, այլ նաեւ տնտեսապէս ոչ բաւարար չափով հրապուրիչ: Կ'աշխատիս, կ'ապրիս, անշուշտ. ամէն մարդ ալ կ'աշխատի-կ'ապրի. բայց եթէ ձգտում ունիս, հայերէնը քեզ յառաջ չի տանիր. ա'յս է գլխաւոր եւ մեծագոյն դժուարութիւնը: Ի վերջոյ իւրաքանչիւր անհատ ինքն իր կեանքը պիտի դասաւորէ ըստ իր կարողութիւններուն: Ուրեմն հայերէնը պէտք է նահանջէն ետ յարձակումի անցնի: Թէ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ ատիկա, ես պատրաստ պատասխան չունիմ: Բայց քանի մը բան ըսեմ. մենք խնդիր ունինք Սփիւռքի կազմակերպչական սկզբնական տեսլականին հետ. երեք սերունդ առաջ կազմակերպուեցաւ արեւմտահայ Սփիւռքը եւ այդ օրերու մեր ղեկավարները, ըստ իրենց այն ժամանակուան մտայնութեան եւ կարելիութիւններուն՝ կազմակերպեցին սփիւռքահայ կեանքը դպրոց-եկեղեցիակումբ-մամուլ քառանկիւնին շուրջ, որպէս համայնք: Քաղաքներու մէջ հայերը ընդհանրապէս համախումբ՝ նոյն թաղը կ'ապրէին՝ Պուրճ Համուտ, Շուպրա, Տահէր կամ Հելիոպոլիս... որպէս համայնք: Այսօր այս բոլորը պէտք է վերատեսութեան ենթարկել, որովհետեւ սփիւռքի հայը պէտք է բարձրանայ համայնքային կառուցուածքէն դէպի քաղաքացիական կառոյցներ, **քաղաքացիական պատկանելիութիւն:** Սփիւռքի ընդհանուր կազմակերպչութիւնը եթէ վերատեսութեան չ'ենթարկենք, այն՝ ինչ կը նահանջէ, պիտի շարունակէ նահանջել: Այսինքն եթէ նոյն բաները նոյն ձեւով շարունակենք ընել՝ նոյն արդիւնքը պիտի ստանանք՝ նահանջ: Ասիկա չեմ ըսեր որպէս քննադատութիւն, որովհետեւ իւրաքանչիւր սերունդ տարբեր մարտահրաւերներու առջեւ կ'ըլլայ. յաճախ նախկին լուծումը յարմար չըլլար նոր մարտահրաւերին: Եւ եթէ չունենանք Սփիւռքի մէջ խումբ մը մարդիկ, որոնք ունին կարողութիւնը նոր տեսլական մը ուրուագծելու, պիտի շարունակենք նոյնը ընել ինչ որ կ'ընէր մեր հայրը, կամ մեծ հայրը եւ նոյն տեղը պիտի

հասնինք. ճահճացում եւ նահանջ: Թերեւս մենք պետք էր արթննայինք այն ատեն, երբ ութսուն տարի առաջ Շահնուր իր «Նահանջը առանց երգի»-ն կը գրէր:

Տ. – Ո՞ր է ասոր դարմանը:

Վ. Բ. – Ես դարմանը պատրաստ չունիմ. բայց Սփիւռքի վերակազմակերպութեան մասին մտածողներ տարբեր ժամանակներու եղած են, տարբեր ձեւերով, տարբեր մօտեցումներով: Կը յիշեմ եօթնասունականներուն Սփիւռքի «վերին մարմին» կոչուելիք վարչական կառոյց մը ստեղծելու գաղափարը դրուած էր: Այդ պահանջը կա՛յ մինչեւ օրս: Անձնապէս կը կարծեմ որ աւելի իրատեսական է Սփիւռքի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑ-ՉԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆ մը ստեղծելու պահանջը: «Սփիւռքի քաղաքացի» հասկացութիւնը պետք է ներարկել եւ արմատացնել շարքային սփիւռքահայուն մէջ, եւ այդ առումով համընդհանուր ներկայացուցչական կառոյց մը ընտրելու գործընթաց մը հաստատելը անկիւնաքարային է: Եթէ մեր սերունդը չկարենայ սփիւռքը վերակազմակերպել ըստ քաղաքացիական հիմունքներու, եթէ չընէ ատիկա, յաջորդ սերունդն ալ չընէ, Սփիւռքը վերջացած պետք է համարել, բացի եթէ Հայաստանէն նոր ալիքներ գան. այդ ալ աւելի մեծ դժբախտութիւն է: Ուրեմն Սփիւռքի վերակազմակերպումն է, որ պիտի կարենայ նահանջող լեզուն եւ ընդհանրապէս նահանջող ինքնութիւնը ետ յարձակումի բերել. նոր **թեքնոլոճին** կրնայ օգնել մեզի:

Տ. – Բայց այստեղ նուրբ հարց մը կայ՝ Սփիւռքի դասական կուսակցութիւններու առկայութեան ձեր ըսածը երբե՞ք պիտի չըլլայ:

Վ. Բ. – Ընդհակառակը՝ միայն այդ միջոցով է որ իսկական կուսակցութիւններ պիտի ունենանք: Ուշ կամ կանուխ մարդիկ պիտի համոզուին որ ասանկ շարունակել չ'ըլլար: Ներկայացուցչական Մարմնի պատգամաւորները կուսակցութիւններէն պիտի գան, բնականաբար. եւ քանի որ վարչական մարմին չէ՝ մարդու վնաս չի տար: Պարզապէս հայաշխարհի զանազան խնդիրները քննարկելու եւ հայեցակարգ մշակելու հարթակ մը պիտի ըլլայ առաջարկած կառոյցս, այն տարբերութեամբ որ սփիւռքի «քաղաքացիներուն» կողմէ ընտրուած ըլլալուն՝ ԼԻԱԶՕՐ ներկայացու-

ցիչ մարմին է. Սփիւռքի տեսակէտը ՊԱՇ-ՏՕՆԱՊԷՍ մշակող մարմին: Ընթացքին՝ սփիւռքահայը համայնքային մտայնութենէն պիտի զարգանայ դէպի քաղաքացիականը:

Տ. – Ուշ չըլլայ միայն:

Վ. Բ. – Այո՛, ա՛յդ է հարցը: Հոս ո՞վ կրնայ ներագդեցիկ ոյժ (catalyst) ըլլալ՝ Հայաստա՛նը. Զգո՛յշ, չեմ ըսեր թէ Հայաստանը Սփիւռքին պետք է ղեկավարէ, ատիկա մեծ սխալ կ'ըլլայ, բայց Հայաստանը կրնայ այս պահանջը աւելի մանրամասն ձեւակերպել եւ կեդրոնաձիգ ոյժ հանդիսանալ, **Սփիւռքը վերահայացնելու ծրագիր** որպէս:

Վերադառնալով լեզուին, ըսեմ որ ես համաձայն եմ օտար լեզուներէ բառեր ներմուծելուն, այդ բառերուն հայկական քաղաքացիութիւն շնորհելուն: Երբ Պրագիլ գացի՝ քաղաքացիութիւն տուին, «պրագիլցի ես» ըսին եւ վերջ: Մենք ալ բառին քաղաքացիութիւն պետք է տանք, «դուն այլեւս հայերէն ես» ըսենք եւ վերջ: Լեզուն կարելի չէ կաղապարել, թանգարանային անապակ միջավայր ստեղծել, ապակեայ ցուցափեղկի մէջ դնել եւ վրան յավերժ հիանալ: Բնականաբար իւրաքանչիւր պարագայ պետք է դատողութեան ենթարկել. օրինակ՝ երբ ունինք սառնարան-ը պետք չունինք **խալափելնիկ** ըսել, կամ՝ կամուրջ-ի տեղ **մոսպ**, օդանաւ-ի տեղ՝ **սամալիոյր**: Ասոնք առողջ հայերէն բառը խորթ բառով կը փոխարինեն եւ այդ չէ իմ ըսածս: Բայց միջազգային բառերը հանգիստ պետք է գործածել, թաքսի-ն՝ թաքսի է, օթո-ն՝ օթո, ռատիօն՝ ռատիօ, մեթրօն ալ՝ մեթրօ՛:

Տ. – Վտանգը ա՛յն է, որ երբ սփիւռքահայը օտար բառ մը կը գործածէ, շատ լաւ գիտէ թէ ատիկա հայերէն բառ չէ, մինչ նոյնը չէ պարագան Հայաստանի մէջ խօսուած հայերէնին: Այս պարագան սակայն չի տագնապեցնէր զիս, որովհետեւ ի վերջոյ հոն հողին վրայ են:

Վ. Բ. – Երկար ժամանակի վրայ, ըսենք հարիւր տարի ետք օգտագործուող լեզուն պիտի ըլլայ Հայաստանի՝ մէջ խօսուած հայերէնը. թէ ի՞նչ ձեւ պիտի ունենայ այդ լեզուն, մարդ չի կրնար գուշակել: Ինչպէս որ այսօր երբ Ղեւոնդ Ալիշան կը կարդաս, Մինաս Զերազ կը կարդաս, խնդալդ կու գայ. հազիւ կը հասկնաս: Պետք չէ ջղայնանալ: Տրամաբանօրէն՝ մեր արեւմտահայերէնը արդէն երկար ժամանակէ ի վեր կենցա-

ղային լեզուի վերածուած է. պետական լեզուն տարբեր, լրացուցիչ **փերմիններու** պէտք ունի, ասկէ զատ կայ մասնագիտական **փերմիններու** հարցը, նոյնիսկ մեծ ժողովուրդները չեն կրնար դէմ դնել անգլերէն **փերմիններուն**, որոնք հոն՝ Ամերիկայ կը ծնին: Բայց եկէք վերադառնանք մեր խնդրին՝ Սփիւռքի հայը վերահայացնելու համար հայերէնին նահանջը պէտք է հակայարձակումի վերածուի. ատոր համար ի՞նչ պէտք է ընել, չեմ գիտեր, բայց նահանջը կասեցնելու հիմնական գործօնը սփիւռքի վերակազմակերպումն է քաղաքացիական գետնի վրայ, համասփիւռքեան ընտրովի՝ կազմուած կառոյցներով: Այստեղ կարելո՞ր է որ Սփիւռքի տարբեր շերտերը ներկայացուած ըլլան, նոյնիսկ եթէ փոքր խումբեր են, թող ներկայացուած ըլլան, ի՞նչ վնաս, ինչպէս որ Հայաստանի Ազգային ժողովին մէջ մէկ հատ եզիտի կայ, մէկ հատ ալ ասորի: Թող կուսակցութիւնները իշխող ըլլան, կարելորդ կազմակերպումը եւ տեսլականը այնպէս ըլլայ, որ անոր հետեւանքով կարելի ըլլայ հայաշխարհի խնդիրները լրջօրէն սեղանի վրայ դնել եւ կից մասնագիտական յանձնախումբներու ընդմէջէն, տուեալ ոլորտի լաւագոյն, ամենատրակեալ մարդկանց ներգրաւել լուծումներ փնտռելու գործընթացին մէջ:

Այլապէս՝ պիտի շարունակենք նահանջել, մինչեւ վերջանանք: Եգիպտահայութեան օրինակն աչքերնուս առջեւն է:

Տ. – Եգիպտոսէն առաջ Հնդկաստանի օրինակը կայ:

Վ. Բ. – Անկէ առաջ ալ՝ Լեհաստանը: Յիշեցում մը ընեմ. 1980-ին՝ Եղեռնի 65-ամեայ տարելիցին, Գահիրէի հանդիսութեան խօսք առնողներէն մէկը ես էի, որպէս երիտասարդութեան ներկայացուցիչ (լոյս տեսած «Հոկտեմբեր» 1980-ի թիւ 42-43-ին մէջ, որպէս խմբագրական). այդ խօսքին մօտաւոր գաղափարը հետեւեալն էր՝ ամէն տարի անշուշտ կը յարգենք յիշատակը, քիչ մը կը տխրինք, կու լանք, բայց ի վերջոյ գործնական քայլեր ալ պէտք է առնենք – թէեւ Եգիպտոսի մէջ Սատաթի օրերուն շատ բան չէինք կրնար ընել – առաջարկեցինք **վիճակագրական կեդրոն** մը ստեղծել Եգիպտոսի մէջ, ամբողջ Սփիւռքին ծառայելու համար, կեդրոն մը, որ լուրջ, մասնագէտ պաշտօնեաներ ունենար, որպէսզի գիտնանք թէ

Սփիւռքի մէջ որքա՞ն ենք, ի՞նչ տեսակ ընտանիքներ ունինք, ի՞նչ մասնագիտութիւններ եւ այլն, Հայաստանէն դուրս ապրող բոլոր հայերուն սպասարկելու համար: Տարիներու ընթացքին, կամաց-կամաց ամբողջ հայութեան վիճակագրական տուեալները, database-ը կարելի կ'ըլլար հաւաքել: Գաղափարէն մինչեւ ծրագիր՝ երկա՛ր ճամբայ է, մինչեւ այսօր դեռ ատանկ բան մը չկայ սփիւռքի մէջ, թէեւ տնտեսապէս մեծ հարց չէ, նոյնիսկ բարերար մը առանձինն կրնայ ծախսը հոգալ: Հարցն ան է որ համայնքային դպրոց-եկեղեցի-ակումբ-մամուլ կառոյցներուն մէջ կարելի չէ խցկել. վիճակագրական սպասարկութիւն մը պետական կառոյց է: Ահաւասիկ օրինա՛կ մը ուր համայնքային մտայնութենէ պէտք էր վեր ելլել եւ քաղաքացիականին ձգտիլ: Բնականաբար մեթոտաբանութիւն պէտք է ստեղծել: Յետոյ՝ դասակարգումի պէտք ունի: Այսօր, կարելի է օրինակ **ՖՊԻ** վրայ նայիլ թէ ո՛վ հայերէնով կը գրէ, ատկէ՛ սկսիլ: Սոկրատը 2500 տարի առաջ ըսեր է «Ծանի՛ր զքեզ»: Մենք զմեզ պէտք է ճանչնանք, գիտնանք ո՛ր ի՞նչ **ռեսուրսներ** ունինք. ի վերջոյ՝ ու՛ր են, ո՛վ են սփիւռքահայերը: Եթէ կազմակերպ Սփիւռք կ'ուզենք, նահանջէն հակայարձակումի անցնիլ կ'ուզենք, այս տեսակ փոքր քայլերով պէտք է սկսինք, անպատրաստ վիճակով Թուրքիոյ հետ սեղան նստիլ ուզելէն առաջ... այնպիսի գործեր ընենք, որոնք մնայուն արժէք ունին, շարունակականութիւն եւ օգտակարութիւն ունին, Սփիւռքը վերակազմակերպելու մէջ: Դժուար է հայերէն լաւ չխօսողին ետ հայացնելը, բայց անկարելի չէ:

Տ. – Այսօր կարգ մը սփիւռքահայ երիտասարդներու միտքին մէջ շատ անորոշ է «հայը», անոր ո՛վ ըլլալը: Դուք սկիզբը ըսիք, որ ամենապարզ սահմանումով հայը ան է, որ հայերէն կը մտածէ. բայց օրինակ Ամերիկայի մէջ – Ամերիկան օրինակ կը բերեմ, որովհետեւ մեծ է հոն ապրող հայերուն թիւը – եթէ հանդիպիք երիտասարդի մը, որ հայերէն չի խօսիր, հետեւաբար՝ հայերէն չի կրնար մտածել, հայ չէ՞ ուրեմն՝ ինչպէ՞ս որոշել թէ ո՛վ է հայը:

Վ. Բ. – Անշուշտ այդ տեսակ հայեր կ'ան. օրինակ Մոնթէ Մելքոնեանը հայերէն չէր խօսեր, բայց նախ Լիբանան, ապա Հայաս-

տան գնաց եւ զոհուեցաւ հայրենիքին համար: Պրագիլահայ համայնքին պարագան ալ այդ է՝ մարդիկը հայերէն չեն խօսիր, բայց ինքզինքնին հայ կը սեպեն. իրենց մանկութենէն, ծնողներէն եկած համոզումներով կամ սկզբունքներով գիտեն որ հայ են, թէեւ երբեմն մականունին «եան»ը չունին: Բայց ի վերջոյ համաձայնիք, որ եթէ հայերէնին չես տիրապետեր՝ հայութենէդ բան մը կը պակսի անտարակոյս: Ես կը տարբերե՛մ պարզապէս հայ ծագում ունեցող սփիւռքահայը, սփիւռքի մէջ ապրող բայց իր էութեամբ ամբողջապէս հայ անհատէն:

Տ. – Հարցը աւելի բարդ է. Ամերիկայի մէջ քանի մը հայագիտական ամպիոններ կան, ուր հայագիտութիւնը կը դասականօրէն անգլերէնով. ասիկա շատ անհետքեր երեւոյթ է:

Վ. Բ. – Ամերիկացիները շատ ճկուն եւ գործնական մարդիկ են. դժուարութիւնները շրջանցելու ձեւը կը գտնեն, կ'ըսեն՝ ամենէն կարճ ճամբան երկու կէտերու միջեւ ուղիղ գիծն է. բայց ցոյց տուր ինծի գետ մը, որ ուղիղ ճամբով ծով կը հասնի... Ես կը կարծեմ որ հայագիտութիւն ուսանիլ ուզողը, պէտք է որոշ ժամանակ մը Հայաստան անցընէ, ճիշդ ինչպէս եգիպտաբան մը պէ՛տք է եգիպտոս գայ:

Տ. – Կրնա՞ք իրապաշտօրէն ըսել, թէ ինչպէս կը տեսնէք Հայաստանը այսօր եւ ինչպէս կը տեսնէք Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւնները:

Վ. Բ. – Նախ՝ Սփիւռքը պետութիւն չէ, մինչդեռ Հայաստան պետութիւն է. Ատկէ արդէն կը սկսի անհաւասար յարաբերութիւնը: Սփիւռքը ամբողջութիւնն է հայ ծագումով անհատներու, որոնք ա՛յդ երկիրն իրենց հայրենիքը կը սեպեն, բայց ա՛յդ պետութեան գործառնություններուն մասնակից չեն: Ուրեմն պետութիւն-պետութիւն յարաբերութիւն գոյութիւն չունի. կայ անհատ անհատ յարաբերութիւն. հայաստանցիներն ու սփիւռքահայերը որոշ անձնական յարաբերութիւններ ունին, առաւելաբար ընկերային-բարեկամական գետնի վրայ. Հայաստան Սփիւռքի նախարարութիւնը հիմնեց, ելակէտ ունենալով Հայաստանի՝ եւ ոչ անպայման Սփիւռքի շահերն ու նպատակները: Հիմա սակայն Զարեհ Սինանեանի կազմակերպութիւնն ըստ երեւոյթին տարբեր մօտեցումներ ունի: Վերջին երեսուն

տարիներուն այս յարաբերութիւնները տարբեր ձեւափոխումներ ունեցան, բայց Սփիւռքահայը այն տպաւորութեան տակ մնաց, որ Հայաստան մեզմէ միայն դրամ կ'ուզէ եւ ոչ թէ մտաւորական կամ այլ մասնակցութիւն: Ասիկա որոշ չափով կրնայ ճիշդ ըլլալ, քանի որ Սփիւռքէն Հայաստանի խնդիրները հասկցող եւ լուծող շատ մարդ չկայ, ոչ թէ շատ մարդ չկայ, այլ չկայ մարդ, որ տրամադիր ըլլայ մասնակցելու Հայաստանի խնդիրներու լուծումներուն: Սփիւռքի մէջ կայ շերտ մը, որուն մասնակցութիւնը կրնայ տնտեսական ըլլալ, ուղղակի կամ անուղղակի կերպով: Անուղղակի, երբ տարին մէկ-երկու անգամ որպէս զբօսաշրջիկ Հայաստան երթայ եւ հոն ծախսէ, կամ ուղղակիօրէն՝ երբ ձեռնարկէ օրինակ դպրոցի մը կամ հիւանդանոցի մը նորոգումին. Կամ ալ, եւ յա՛տկապէս, բիզնես ծրագիրներու մասնակցելով: Այսպէս, հակառակ որ Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւնը որոշ չափով կը կաղայ, բարեբախտաբար մեծ հիասթափութիւններ չկան, օրինակ՝ այսօր հայաստանցիները չեն կրկնէր 40-ականներուն ներգաղթածներուն հանդէպ եղած նախկին վերաբերմունքը: Եւ որովհետեւ մեծ հիասթափութիւններ չկան, ամէն ինչ քիչ մը քարոզչութեամբ կարելի է հարթել: Կը կարծեմ որ Զարեհ Սինանեանը որպէս կարող եւ փորձառու սփիւռքահայ, պիտի կարենայ Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւններու տարբեր տարողութիւններուն լիցք տալ, ոչ միայն տնտեսական, այլ նաեւ մտաւորական տեսակիւնէ: Ի վերջոյ աշխարհի զարգացա՛ծ երկիրներուն մէջ ապրող մարդիկ, Ֆրանսայէն մինչեւ Գանատա եւ Ամերիկա, այդ երկիրներէն բան սորված են եւ քիչ մը աւելի առաջ են Հայաստանէն կամ Ռուսաստանէն: Ռուսաստան կ'ըսեմ, որովհետեւ հայաստանցիներուն reference-ը Ռուսաստանն է: Հետեւաբար ոչ միայն տնտեսական, այլեւ մտաւորական մասնակցութիւնը պէտք է կարելի ըլլայ քաջալերել, բայց դարձեալ պետութենէ պետութիւն, հաւասարէ հաւասար յարաբերութիւն պիտի չըլլայ: Եթէ մէկ կողմը պետութիւն է, միւս կողմը համայնքային կազմակերպութիւններ են, կամ անհատներ, որոնք խորքին մէջ լիազօրութիւն չունին ինքզինքնէն զատ մէկուն անունով խօսելու: Այս հարցերը պէտք է յստակօրէն դրուին:

Անձնապես ինչպե՛ս լուծեցի այս խնդիրը. նախընտրություն տուի հայաստանցի անհատներու, մանաւանդ երիտասարդներու հետ կապ հաստատել եւ անոնց անձնական փորձառութիւնս փոխանցել զանազան հարցերու շուրջ քննարկումներով եւ գիրքեր ու այլ **ռեսուրսներ** հայթայթելով: Այսօր՝ այդ հայաստանցի անհատներն ի՛մ ալ ներդրումս ունին իրենց մտայնութեան, մտածելակերպի եւ գործելակերպի ձեւաւորման եւ զարգացման մէջ, եւ կրնամ ըսել որ որոշ չափով hybrid (խառնածին) են՝ հայաստանցիի եւ սփիւռքահայու մտածելակերպի կամ աշխատակերպի խառնուրդ: Աշխարհի որեւէ անկիւնէն նման աշխատանք կարելի է տանիլ, համացանցային անսահման կարելիութիւններուն միջոցով:

Տ. – Այս օրերուն ամէն մարդ ըսելիք ունի Հայաստանի մասին, քաղաքականութենէն մինչեւ տնտեսութիւն. սակայն ոչ ոք պատրաստ է Սփիւռքի համար մտածելու եւ մտածածը գործադրելու: Հարցումս հետեւեալն է. երբ տակաւին չենք կրնար ազգովին երթալ եւ Հայաստան ապրիլ – պատճառներուն մասին չեմ խօսիր – ուրեմն կը կարծե՞ք որ սփիւռքահայուն համար ալ պէտք է բան մը ընել, թէ Սփիւռքի ամբողջ աշխատանքը պէտք է Հայաստանին ուղղել:

Վ. Բ. – Անշո՛ւշտ պէտք է Սփիւռքի մասին եւս մտածել, բայց երբ **ռեսուրս**-դ սահմանափակ է, նախընտրելի է Հայաստանին ուղղուի, որովհետեւ երկար ժամանակի վրայ աւելի արդիւնաւէտ է: Սփիւռքը վաղը չի մեռնիր, ոչ ալ արեւմտահայերէնը, տակաւին մեզմէ ետք սերունդ կայ, որ հայերէն կը խօսի: Թերեւս պէտք է վերադառնալ վիճակագրական սպասարկութեան գաղափարին. Եգիպտոսը նման աշխատանքի համար շատ յարմար տեղ է, մանաւանդ որ նիւթականն ալ կայ: Բայց նման աշխատանք նախաձեռնող կ'ուզէ: Հոս ըլլայի՝ կ'ընէի կամ ընել կու տայի:

Տ. – Ինչպէս որ Պրագիլէն Հայաստանի համար աշխատանք կը տանիք, նոյն ձեւով ալ կրնաք Պրագիլէն Եգիպտոսի համար աշխատանք տանիլ:

Վ. Բ. – Կազմակերպչական նախաձեռնութիւնը տեղական պէտք է ըլլայ. որովհետեւ մասնակցութիւնը կրնաս տարբեր տեղերէ ընել, բայց ղեկավարութիւնը եւ **մէթո-**

դոլոճին հոսկէ պէտք է գան: Հայաստանի մէջ վիճակագրական կեդրոն կայ, ի վերջոյ պետութիւն է, Սովետէն մնացած՝ բայց լա՛ւ կեդրոն է: Կարելի է մէկ մասնագէտ բերել...

Տ. – Հոս՝ Գահիրէի մէջ շատ աւելի մեծ վիճակագրական կեդրոն մը կայ, որուն տեղացի մասնագէտներէն ալ կարելի է օգտուիլ:

Վ. Բ. – Եթէ առնենք հայկական բոլոր կազմակերպութիւններուն՝ Համագգայինի, ՀՕՄի, Թէքէեանի, ՀՄԸՄի, Բարեգործականի եւ մնացեալին առաքելութիւնը, պիտի տեսնենք որ յղացքը հին է. պէտք է վերանայիլ: Հին օրերուն՝ որբերու հոգատարութիւնը, ուսումի հարցը կար, այսօր այլ հարցեր կան, օրինակի համար Եգիպտոսի մէջ Բարեգործականը բժշկական ապահովութիւն կազմակերպած է համայնքին համար. ուրեմն պէտք է վերանայիլ: Եւ մեր երազած statistical services provider-ը պէտք է բոլորի՛ն սպասարկէ, անխտի՛ր. ճիշդ պետական սպասարկութեան նման (public service): Փոփոխութենէ պէտք չէ վախնալ. առանց փոփոխութեան յառաջդիմութիւն չի կրնար ըլլալ, այլ անցեալի գործունէութեան նուազած, տկարացած կրկնութիւնը միայն, բացի եթէ բացառիկ անհատականութեամբ մէկը ըլլայ, որ ձեռքը սեղանին զարնէ եւ ըսէ՝ «Այլեւս պէտք է այլ ձեւով մտածենք, ա՛յլ ուղղութեամբ աշխատինք»: Բայց Սփիւռքի բացառիկ անհատականութեան տէր մարդիկը ընդհանրապէս դասական կառոյցներուն ընդմէջէն չեն աշխատիր: Կառոյցները գիրենք կը կաղապարեն, կը սահմանափակեն եւ կը ճնշեն: Օրինակ երջանկայիշտակ Վահագն Տատրեանը, որ հսկայական, իսկապէս վիթխարի աշխատանք տարաւ ցեղասպանութեան ուսումնասիրութեան ուղղութեամբ, բան մը, որ պիտի չկարենար ընել, եթէ սփիւռքահայ դասական կառոյցներու ընդմէջէն աշխատէր: Կամ առնենք Նայիրի բառարաններու կայքը, դարձեալ զօրաւոր անհատականութիւն ունեցող որակեալ խումբ մը մարդկանց աշխատանք է, ընդհանուրին համար բացառիկ կերպով օգտակար, Նայիրի կայքին նման նախաձեռնութիւն մը նոյնիսկ Հայաստանէն կը սպասուէր: Նման արդիւնքներ ստանալու համար պէտք է անկախ-անկուսակցական խումբերուն ալ արժէք տալ եւ տեղ բանալ Սփիւռքի ընդհանուր կառուցային տեսլա-

կանին մէջ:

Տ. – Հարաւային Ամերիկայի համայնքները տակաւին անծանօթ են մեզի, նոյնիսկ վստահ չեմ թէ կրնամ համայնք կոչել աշխարհի այդ կողմը ապրող հայութիւնը. այսօր Միջին Արեւելքի տակնուվրայ վիճակին պատճառով թերեւս դէպի հոն եւս գաղթ տեղի ունեցաւ. ի՞նչ է վիճակը հայութեան գոնէ ձեր ապրած քաղաքին եւ երկրին մէջ: Եւ ընդհանրապէս հայերէնի ո՞ր ճիւղն է որ աւելի կ'օգտագործուի հոն:

Վ. Բ. – Պրագիլի մէջ անշուշտ դպրոց-եկեղեցի-ակումբ ունինք, բայց մամուլ չկայ, դպրոցէն ներս հայերէնի դասաւանդումը պարզագոյն մակարդակի վրայ է, բայց որոշ ընտանիքներ ունին կապեր հայրենիքին հետ. քանի մը երիտասարդ գաղթած են Հայաստան. Birthright Armenia անունով ծրագիր մը կայ, որուն միջոցով հայ ծագումով երիտասարդներ կրնան երթալ Հայաստան եւ կամաւոր աշխատիլ քանի մը ամիս. այդ ծրագրով Նայիրի Զատիկեանը գնաց, վերադարձաւ, համալսարանն աւարտեց որպէս civil engineer եւ հիմա Հայաստան ներգաղթած՝ իր մասնագիտութեամբ կ'աշխատի. ահա լա՛ւ օրինակ մը Հայաստանի կեանքին ուղղակի մասնակցութեան: Սան Փաօլօի համայնքը, մօտաւորապէս 15-20 հազար հայութիւն կը հաշուէ, տարեկան ձեռնարկներուն՝ երգ ու պարի եւ խորովածի, 1200 հոգի ներկայ կ'ըլլայ: Ընդհանրապէս հայերը բարեկեցիկ են, կան նաեւ շա՛տ հարուստներ, որոնցմէ մէկը դրամատուն մը ունի, որուն շէնքին մէկ յարկը տրամադրած է Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանութեան: Ունինք կայքէջ մը, ֆէյսպուքի էջ մը, ռատիօ-ժամ մը, բոլորն ալ փորթուլաւերէնով: Ակումբային կեանքը աշխոյժ է, ունինք ճաշի սպասարկութիւն, երգչախումբ, պարախումբ. անհատ տաղանդներ ալ կան: Պրագիլահայերու մասնակցութիւնը ամենամեայ դրամահաւաք-մարաթոնին արդէն աւանդութեան մը վերածուած է: 90-ականներուն ունեցած ենք փառլամենթի պատգամաւոր մը՝ Գասպարեան, **քոմունիստ փարթիէն:**

Տ. – Վազգէն ճան, իսկ Հայաստանի՝ ապագան ի՞նչպէս կը գնահատես: Ի՞նչ ուղղութեամբ պէտք է յառաջանալ, ի՞նչ առաջնահերթութիւններ կը տեսնաս:

Վ. Բ. – Այո՛, կարգը եկաւ Հայաշխարհի ռազմավարական առաջնահերթութիւններուն մասին խօսելու. Հայաշխարհի՝ կ'ըսեմ քանի որ այդ կերպ կ'ընկալեմ հարցը, Հայաստանի խնդիրները միայն հայաստանցիներունը չեն, հակառակ որ ուղղակիօրէն ազդուողներն իրենք են: Այստեղ անմիջական քանի մը կիզակէտ պէտք է ունենանք. Առաջին հերթին՝ **Հայաստանի պետականութեան ամրապնդումը** պէտք է արագացնել, որովհետեւ մենք այնպիսի տարածաշրջանի մը մէջ ենք, որ ա՛յն պատեհութիւնը որ ունեցանք երկրորդ անգամ պետականութիւն վերականգնելու, կրնայ չկրկնուիլ. եւ եթէ Հայաստանի պետականութիւնը ամրապնդելու հասկացութիւնը չունինք, պիտի ըլլանք տկար ազգ եւ անկարելոր ժողովուրդ: Nation-state (ազգ-պետութիւն) **մոտէլը** վերջին երկու հարիւր տարիներու **մոտէլ** է. աւելի առաջ կայսրութիւններ էին, որոնք երկիրներ եւ ժողովուրդներ կ'ընգրկէին եւ անշուշտ ամէն կայսրութիւն իր տիտղոսակիր ժողովուրդն ունէր, ինչպէս Օսմանեան Կայսրութեան պարագային՝ թուրք ժողովուրդը: Այսօրուան ազգ-պետութիւնները իրենց մէջ երկիրներ չեն ընդգրկեր այլեւս, այլ ունին զանազան փոքրամասնութիւններու համայնքներ: Հայաստանը ազգ-պետութիւն մըն է որու պետական կառոյցները առաւելաբար ժառանգուած են Խորհրդային Միութենէն, որ կայսրութիւն էր: Հարկաւոր է ուրո՛յն, «մեր վրայ կարուած» պետական դիմագիծ մը կերտել Հայաստանի մէջ: Մեր հի՛ն պետականութենէն շատ բան կարելի չէ սորվիլ, բայց նաեւ կարելի չէ կայսերական մտայնութեամբ շարժիլ: Այս խնդիրը պէտք է շատ յստակ կերպով ամբողջ հայութեան առջեւ դնենք: Ի՞նչ կը նշանակէ Հայաստանի պետականութեան ամրապնդումը: Կը նշանակէ աւանդոյթ ստեղծել անցնցում alternance of power (իշխանութեան փոխարինում) ունենալու, իմ կարծիքով՝ հիմնական երկու հոսանքներու միջեւ: Ամերիկացիներն ու անգլիացիները հարկաւ բան մը գիտեն որ երկու հիմնական կուսակցութիւն ունին եւ ըլլայ շարունակութիւն, ըլլա՛յ փոխարինում, ըստ քաղաքակիրթ օրէնքներու եւ աւանդոյթի կը կայանայ: Մեր պարագային՝ մինչեւ հիմա առաջին նախագահէն երկրորդին, երրորդին եւ հիմա վարչապե-

տին հասնիլը ձեռքսեղմումով չեղաւ, ոչ ալ բովանդակային ընդդիմութիւն կրցանք ստեղծել. Պրագիլի մէջ օրինակ՝ 24 տարբեր կուսակցութիւններ ներկայացուած են խորհրդարանին մէջ, սակայն հիմնական երկու հոսանք կայ, կեդրոն-ձախ եւ կեդրոն-աջ: Ծայրայեղ ձախ ու աջ փոքրամասնական կուսակցութիւններ ալ կան, անշուշտ: Պետութեան հիմնական գործառնոյթը հարստութիւն ստեղծել ու բաշխելն է, այդ ընելու համար օրէնսդրութիւն ստեղծելն է եւ այդ ամէնը վերահսկելն ու պաշտպանելն է: Ձախերն ընդհանրապէս ստեղծուած հարստութիւնը բաշխելու ուղղութեամբ կը սիրեն աշխատիլ, իսկ աջերը հարստութիւն ստեղծելու, արտադրելու գործառնոյթները լաւագոյնս կազմակերպելու, արդիւնաւետութիւնն աւելցնելու ուղղութեամբ, ուրեմն չորս, ուր կամ տասներկու տարին անգամ մը մէկ կողմ, միւս կողմ կ'անցնի պետութեան թեքումը առանց արմատականօրէն ամէն ինչ քանդելու եւ վերստին սկսելու, ճօճանակի մը նման: Ծայրայեղ արմատականներն ալ իրենց դերը ունին, անոնք ալ քաղաքականութեան աղ-պղպեղն են, ֆոլքլորը, պէտք է մասնակցին միշտ որպէս հակակշիռ, բայց բացարձակ իշխանութեան չհասնին՝ երբեք: Հայաստանի պարագային ալ երկու հիմնական հոսանքի պէտք է հասնի քաղաքական դաշտը, Հայաստանն ալ երկու, զիրար հաւասարակշռող եւ հակակշռող քաղաքական ուժերու պէտք ունի՝ պայմանականօրէն եկէք կոչենք «ազգային-պահպանողական» (աջ) եւ «ազգային-յեղափոխական» (ձախ): Այս տեսլականին գաղափարական հենքը տակաւին չէ զարգացուած, բայց կը նշմարես որ «ազգային» բառը դրի երկութիւն ալ մէջ: Կամաց-կամաց այս ամբողջը մեր միտքին մէջ պէտք է յստականայ: Հայաստանի մէջ ժառանգըւած աւանդոյթը միակուսակցականութիւնն է. պէ՞ ձերբազատուիլ ատկէ: Հայաստանի նման բարդ տարածաշրջանի մէջ եղող պետութիւն մը երբեք առանց հակակշռի միահեծան իշխանութիւն պէտք չէ ունենայ, ո՛չ ալ 8-12 տարիէ աւելի կառավարող խումբ: Այսինքն ժողովուրդը պէտք է խելք հասցնէ աս բոլորին եւ երկու հիմնական հոսանքներու միջեւ փոխէ, թարմացնէ պետութեան ուղղութիւնը 4, 8 կամ 12 տարին անգամ մը: Պետականութեան ամ-

րապնդման համար այս է իմ տեսլականը քաղաքական շերտին նկատմամբ: Հիմա գանք տնտեսական շերտին. այստեղ հարկաւոր է ռազմավարական ուղղութիւնները խթանելու համար պետական տնտեսական հետազօտութեան ինստիտուտներ ստեղծել, որոնց արտադրած գիտելիքն ու հմտութիւնը սպասարկէ գործարարական համայնքին՝ անխտիր. այսինքն՝ դարձեալ հանրային սպասարկութեան (public service) մասին է խօսքը: Օրինակի համար, հանքարդիւնաբերութիւն եւ գիւղատնտեսութիւն առաջնահերթ ուղղութիւններ են Հայաստանի համար: Պրագիլիական Embrapah-ին նման պետական կառոյց մը պէտք է ստեղծել, որուն շնորհիւ, օրինակ, պրագիլիական գիւղատնտեսութիւնը աշխարհի առաջատարներէն է: Նոյնը՝ հանքարդիւնաբերութեան պարագային. Հայաստանի համար առաջնահերթ է մաքուր հանքարդիւնաբերութեան մեթոտներու հետազօտութիւնն ու կիրառումը: Այս ձեւով, հայաստանեան **բիզնեսները** կ'օգտուին պետական որակեալ սպասարկութենէն, աւելի մրցունակ կ'ըլլան մանաւանդ արտաքին շուկաներու մէջ, աւելի հարստութիւն կը ստեղծեն, աւելի աշխատատեղ կը տրամադրեն, աւելի հարկ կը վճարեն, եւ տնտեսութեան անիւր կը դառնայ: Հիմա, եթէ վերստին իյնանք այլ պետութիւններու եւ հասարակութիւններու փորձ ու աւանդոյթով ստեղծուած **սոցիալիզմ, լիպերալիզմ** եւ բոլոր այլ **իզմ**-երը կապկելու մէջ, դարձեալ յուսախաբ պիտի ըլլանք եւ ժողովուրդը անզօր ու ճարահատ՝ պիտի շարունակէ արտագաղթել:

Երկրորդ ռազմավարական առաջնահերթութիւնը՝ **ժողովրդագրական զարգացում**, սերնդագործութիւն, ծնունդ, բնակութեան բաշխում. Քիչ մը պրպտեցի այս հարցը. եթէ Խորհրդային Միութիւնը չի փլուզուէր, Արցախի հարց չունենայինք եւ Հայաստանի ատրպէյճանցի բնակչութիւնը մնար, մեր երկիրը ապագայ պիտի չունենար: Դժուարութեամբ կ'ըսեմ ասիկա. ես racist (ազգայնամոլ) չեմ, բայց իրականութիւնն է. Սովետական Հայաստանի մէջ շրջան մը կար, որ Ազիգբեկով կը կոչուէր, այսօր Վայոց Ձորի մարզկեդրոն Վայքի հատուածն է, եթէ չեմ սխալիր. ճիշդ Զանգեզուրին (Լեռնահայաստանի) եւ Երեւանին (Արարատեան դաշ-

տի) միջեւ է այս շրջանը, որ մեծ թիւով ատրպէյճանցի բնակչութիւն ունէր. այսինքն եթէ չկարենայինք Արցախով մեր երկրին կոնսկը ամրացնել, Նախիջեւանէն մինչեւ Ատրպէյճան պարսատիկով կրնայիր քար նետել, Ազիզբեկովի վրայէն, այնքան մօտ էր: Այս հարցը առ այժմ լուծուեցաւ Արցախի ազատագրումով եւ բնակչութեան փոխանակումով, Հայաստանի (ներառեալ՝ Արցախի) ատրպէյճանցիները հեռացան գացին: Միւս կողմէ՝ Հայաստանի մէջ ծննդաբերութեան խնդիր ունինք: Երբ Եղեռնի հարիւրամեակին առիթով ամէն մարդ գաղափարներ կու տար, իմս հետեւեալն էր՝ այս առիթով անոնք որ կրնան՝ թող զաւակ մը եւս ունենան: Կրնա՞ք երեւակայել եթէ լուրջ քարոզչութիւն ըլլար ի՞նչ արդիւնքի կարելի էր հասնիլ: Յանկարծ 2015-ի Ապրիլին կարելի էր 50,000 հայ արտադրել, թերեւս աւելի: Յետ-Եղեռնեան առաջին սերունդը այս հարցը բնազդաբար կը լուծէր, Եղեռնին մանգաղած քանակը չափով մը վերստեղծելու համար. դասարանս տղաք կային, որոնք հինգ-վեց քոյր-եղբայր էին, նոյնիսկ դասընկեր մը ունէի որ եօթ քոյր-եղբայր ունէր, իրմէ զատ: Կը կարծեմ որ հարկաւոր է սերնդագործութեան խնդիրը անդադար մրճահարել մամուլով, բեմերէն, եկեղեցւոյ քարոզին մէջ: Հարկաւ 21-րդ դարուն ութ զաւակ ունենալը գործնական չէ, բայց հայութեան համար կարելի է «երեքի կանոն» մը ձեւակերպել. այսինքն՝ իւրաքանչիւր զոյգ ինքզինք վերարտադրող առաջին երկուքէն ետք, հատ մըն ալ շատանալո՛ւ համար կրնայ ծնիլ: Երոպան, որ նոյնպէս բաւարար ծնունդներ չունի, այս հարցը ներգաղթով կը լուծէ: Մեր տարածաշրջանին մէջ չենք կրնար նոյն մարտավարութիւնը կիրառել. եթէ Հայաստանի մէջ այլ ժողովուրդներու քանակը շատնայ, զանոնք իւրացնելու եւ ձուլելու մեր կարողութիւնը շատ սահմանափակ է: Իսկ հայերու ներգաղթը տակաւին ալիքի չէ վերածուած:

Տ. – Իրականութեան մէջ ալիք մը կար, երբ սուրիական պատերազմին պատճառով, շատ սուրիահայեր ներգաղթեցին, բայց այնքան դժուարութիւններու հանդիպեցան, որ ձգեցին ելան:

Վ. Բ. – Ատիկա միայն Հայաստանի մէջ հաստատուելու դժուարութիւնը չէր. Արամ Վեհափառն ալ չքաջալերեց սուրիահայոց

Հայաստան գաղթը, որովհետեւ չէր ուզեր որ այդ կազմակերպ համայնքը քանդուի: Հարցը հետեւեալն է՝ եթէ մենք չկարենանք ամրապնդել մեր պետականութիւնը, չկարենանք ժողովրդագրական հարցը լուծել, չկարենանք երեք-չորս միլիոն բնակչութիւն ունենալ Հայաստանի մէջ... բաւարար զինուոր պիտի չունենանք արդիւնաւետ պաշտպանութիւն կազմակերպելու համար:

Երրորդ ռազմավարական առաջնահերթութիւնը **տնտեսութեան կազմակերպումն** է: Օրինակի համար, Հայաստանը ունի պղինձի հանքարդիւնաբերութիւն, հանքաքար կ'արտածէ դէպի Ռուսաստան եւ այլ երկիրներ: Այդ արդիւնաբերութիւնը Խորհրդային ժամանակներէն ժառանգուած մեթոտներով կ'ըլլայ, որ միջավայրը չաղտոտելու արդի մտահոգութիւնները տեղ չունէին. Վստահ եմ՝ լսած կ'ըլլաս Քաջարանի պոչամբարին մասին, Կապանի մէջ Ողջի գետի ապականութեան մասին: Հիմա, եթէ կ'ուզես հանքարդիւնաբերութիւնը արդիական մեթոտներով եւ միջավայրին համար նուազագոյն վնասով ընել, աւելի սուղ կ'ըլլայ ինքնարժէքը. եթէ աւելի սուղ պիտի արժէ՝ ուրեմն աւելի սուղի գնող շուկաներ պէտք է գտնել, իսկ աւելի սուղի գնողին՝ հանքաքարը չէ որ պէտք է ծախել, այլ ապրանքի վերածել՝ ելեքտրական լարեր եւ նման բաներ: Ասիկա Ազգային ժողովին համար սքանչելի նիւթ է: Հանքարդիւնաբերութիւնը ուզենք թէ չուզենք Հայաստանի հարստութիւնն է եւ տնտեսութեան մէջ իր տեղը պիտի ունենայ, ուրեմն եկէք մաքուր արտադրութիւն կազմակերպենք եւ յաւելեալ արժէքով ապրանք արտածենք: Տնտեսական զարգացման միւս աղբիւրներն ալ իւրաքանչիւրն ըստ իր բնական յատկանիշներուն եւ խնդիրներուն պէտք է կազմակերպել, օրինակ՝ Տեղեկատուական **թեքնոլոգիներուն** (IT) պարագային՝ ժամանակ կ'առնէ լաւ մասնագէտ պատրաստելը. իսկ լաւ մասնագէտը աշխարհի ո՛ր երկիրը որ ուզէ, կրնայ աշխատիլ, հետեւաբար... օր մըն ալ կը թռչի կ'երթայ: Ուրեմն այս ոլորտը հարկաւոր է կազմակերպել այնպէս, որ գացողէն աւելի մնացող ունենանք, աւելի ճիշդ՝ միշտ գացողին տեղը նոր մասնագէտներ պատրաստենք: Արդէն վերը նշեցինք գիւղատնտեսութիւնը. Հայաստանը

ուտելիքի կողմէ ինքնաբաւ պէտք է ըլլայ, յանկարծ պատերազմի պարագային ներքին սպառումն ապահովելու համար, իսկ խաղաղ ժամանակ՝ դարձեալ թարմ միրգը միայն արտածելու տեղ՝ պէտք է արդիւնաբերութիւն կազմակերպել քոմփոթ, անոյշ, հիւթ – նոյնիսկ քրեմներ եւ շամփու: Տեսա՞ր որքան օտար բառ հայացուցի: Աս բոլորին շահոյթը թարմ միրգէն բարձր է:

Հայաստանի չորրորդ ռազմավարական առաջնահերթութիւնը **Երեւանակեդրոնութենէն ձերբազատուիլը** պէտք է ըլլայ: Ասոր պատմութիւնը Սովետի օրերէն կու գայ, որովհետեւ Կարէն Տեմիրճեանը ուզեց **մեթրօ** շինել Երեւանի մէջ. պէտք էր քաղաքը մէկ միլիոն ժողովուրդ ունենար. հետեւաբար քաջալերեց մարզերէն Երեւան հոսքը: Հայաստանը հինգ հիմնական քաղաքի վրայ կայացած է՝ Երեւան, Գիւմրի, Վանաձոր, Ստեփանակերտ եւ Կապան: Հարկաւոր է միւս չորս քաղաքներուն տնտեսութիւնը զարգացնել, որ ժողովուրդը այդ քաղաքներուն եւ հետեւաբար մարզերուն մէջ ալ հաւաքուի եւ շատնայ: Իսկ Երեւանի բնակչութիւնը ցրուել է պէտք. օրինակի համար ինչո՞ւ Եգիպտոսի օրինակով նոր վարչական մայրաքաղաք մը չունենալ, ուր կարելի ըլլայ կեդրոնացնել բոլոր կառավարական վարչական հաստատութիւնները, նախարարութիւնները: Երեւանի դիրքը աշխարհագրականօրէն խոցելի է, որովհետեւ Արարատեան դաշտին մէջ է, հարթավայր է, Թուրքիոյ սահմանէն 40 քմ. հեռու է միայն. երբ յաջորդ պատերազմին յանկարծ Թուրքիոյ կողմէ ներխուժում մը ըլլայ՝ ժամերու հարց կը դառնայ Երեւանի հասնիլը: Մենք Ատրպէյճանի հետ գլուխ կ'ելլենք, բայց Թուրքիան այլ քաշային դասակարգի երկիր է: Գեղամայ լեռներուն մէջ կարելի է ստեղծել վարչական նոր մայրաքաղաք մը, դժուար հասանելի բարձունքի վրայ, թէ՛ Ատրպէյճանէն, թէ՛ Թուրքիայէն համեմատաբար հեռու: Գոնէ կարենանք պետութեան գործունութեան շարունակականութիւնը ապահովել, մինչեւ որ կարենանք զինադադար մը բանակցիլ: Գոնէ պետական կադրերու զոհերը սահմանափակենք, պետութիւնը անդամալոյծ չըլլայ: Այս հարցը պետականութեան ամրապնդումի համատեքստի մէջ ալ պէտք է ներառել:

Ի դէպ՝ Հայաստանի խնդիրներուն մասին

Սփիւռքին հաղորդ ընելու առաքելութիւնը օգտակար է նաեւ սփիւռքահայութեան ինքնապահպանումին համար: Սփիւռքի մէջ շատեր կը հասկնան այս առանցքային հարցերէն եւ կրնան հայաստանցիներուն հետ գլուխ-գլխի աշխատիլ, լուծումներ որոնելու ուղղութեամբ: Հայքը այնքան անդամահատուած է այլեւս որ մեր այսօրուան Հայաստանը տխեղծ մնացած է, Արեւմտահայաստանը ամբողջովին կորսնցուցած ենք, ճանապարհային հանգոյցները, Արաքսը կորսնցուցած ենք, երկաթուղիի շնորհքով կապ անգամ չունինք... Ցարական շրջանին երկաթուղին շինուած է ամենաբնական եւ դիւրին ճամբով՝ Արաքսի հովիտով... այդ ամբողջը կորսնցնելով, տխեղծ երկրի մը կը վերածուիս: Խորհրդային Միութեան ժամանակ հարց չկար, որովհետեւ շոգեկառքը կրնար Նախիջեւանէն անցնիլ, Ատրպէյճանի վրայով Ռուսաստանի հասնիլ եւ ապրանք տանիլ-բերել: Այս բոլոր, Հայաստանի եւ Հայաշխարհի համար ռազմավարական նշանակութիւն ունեցող հարցերը սփիւռքահայ մամուլին մէջ պէտք է տեղ ունենան. Սփիւռքը պէտք է աւելի լա՛ւ ճանչնայ Հայաստանն ու հայաստանցիները, եւ հայաշխարհի խնդիրները:

Տ. – Կա՞յ հարցում մը որ կ'ուզէիք որ հարցնէի, բայց չհարցուցի:

Վ. Բ. – Չէ, հիմնական ըսելիքներս ասոնք էին: Պէտք է համահայկական մակարդակով մտածել մի՛շտ թէ՛ Սփիւռքի, եւ թէ՛ Հայաստանի մասին (Արցախն ալ ներառեալ): Հարցերը Սփիւռքի ակնոցով ալ դիտելով, կրնանք Հայաստանի խնդիրները խորքային մակարդակով ճանչնալ եւ լուծումներուն մասնակցիլ՝ պետականութեան ամրապնդում՝ քաղաքական եւ տնտեսական շերտերով, ծնունդներու յաւելում, Երեւանի շուրջ բեւեռացման նուազում եւ տնտեսութեան իւրաքանչիւր ռազմավարական ոլորտի կուռ կազմակերպում՝ հանքարդիւնաբերութիւն, IT, գիւղատնտեսութիւն, զբօսաշրջութիւն:

Տ. – Շնորհակալութիւն այս շատ հետաքրքրական եւ լուսաբանող զրոյցին համար:

Վ. Բ. – Ձեզի շնորհակալութիւն, որ առիթն ստեղծեցիք եւ հարթակը տրամադրեցիք:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԵՍ 41

Միջին Արեւելքի գաղութներուն հայերը, իրենց հաստատուած օրէն ընդհանրապէս ապրած են մեկուսացած իրենց շրջապատէն, ինքնաբաւ ըլլալով եկեղեցի-դպրոց-ակումբ շրջապատին մէջ, որովհետեւ անոնց ենթագիտակցութեան մէջ տակաւին շատ թարմ էր այլազգին, այլ կրօնքի պատկանող օտարին սարսափը. անշուշտ գաղթէն ետք մեզ ընդունող արաբական երկիրներու ժողովուրդը շատ հեռու էր թրքական վայրագութենէն, սակայն գաղթականներու առաջին սերունդին համար կը շարունակուէր սարսափը:

Այսօր անշուշտ փոխուած է կացութիւնը, սակայն որոշ չափով միայն, որովհետեւ Միջին Արեւելքի հայերը կը շարունակեն ընդհանրապէս փակ մնալ տեղական մշակոյթին եւ արուեստներուն հանդէպ:

Հակառակ այս իրողութեան միշտ ալ եղած են ու կան անհատներ, որոնք կը մերուին շրջապատին եւ մաս կը կազմեն երկրի մշակոյթին, ինչպէս եղած է պարագան օրինակ եգիպտահայ երգիծանկարիչ Ալեքսանտր Սարուխանին կամ դերասանուհի Վանիա Էքսերճեանին:

Այսօր եւս եգիպտահայ արուեստագէտներուն մէջ կը գտնենք եգիպտական մշակոյթին եւ արուեստներուն հետ սերտ կապեր ունեցող հայ արուեստագէտներ, որոնցմէ մէկն է գաղութիս ծանօթ գեղանկարիչ Վահէ Վարժապետեան, որ երկրորդ տարին ըլլալով կը մասնակցի Salon Heliopolis 41 նկարչական հաւաքական ցուցահանդէսին:

1989-էն ի վեր տարեկան դրութեամբ ներկայացուող այս ցուցահանդէսը կը միտի առիթ տալ տեղացի արուեստագէտներուն ցուցադրելու իրենց գործերը, թէեւ անոնց մեծ թիւն ու սրահին համեմատական փոքրութիւնը կը ստիպեն, որ արուեստագէտները յաճախ միայն մէկ գործով երեւին – մանաւանդ երբ գործը մեծ չափի է – թէեւ շատ լաւ պիտի ըլլար քանի մը գործեր տեսնելու առիթ ունենալ այնպիսի արուեստագէտներու, որոնց այլապէս հանդիպիլը կրնայ դժուար ըլլալ:

Չորեքշաբթի, 18 Դեկտեմբեր, 2019-ի երեկոյեան, Հելիոպոլիս Մարզական Ակումբի սրահներէն մէկուն մէջ տեղի ունեցաւ բացումը այս ցուցահանդէսին, որուն կը մասնակցէին տարբեր տարիքի 48 նկարիչներ եւ քանդակագործներ:

Ցուցահանդէսին բացումը կատարեց Հելիոպոլիս Մարզական Ակումբին տնօրէնը, որ իւրաքանչիւր նկարի առջեւ պահ մը կեցաւ, առիթ տալով, որ նկարին հեղինակը արտայայտէ իր գաղափարն ու արուեստը, ցուցադրուած նկարին ընդմէջէն:

Նկարները կը տարբերէին ոչ միայն ոճական առումով, այլ նաեւ իրենց իրագործումի հմտութեամբ: Յստակ չէր թէ մասնակիցներէն քանին արհեստավարժ արուեստագէտներ են, սակայն բոլոր գործերն ալ, այս կամ այն չափով հետաքրքրական էին եւ լայն կենսահայեացք կը մատնէին:

Կը շնորհաւորենք արուեստագէտ Վահէ Վարժապետեանը իր մասնակցութեան համար եւ բոլոր արուեստագէտներուն յաջողութիւն կը մաղթենք:

ԺԱԳ Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆ (1917-2019)

*«Մենք ...Մենք՝ բո՛ւռ մը հող աշխարհի վրան,
Ժայռի պէս հաստա՛յր, դաշտի պէս յուռթի՛»*

Երբեմն մահը, հազուադէպ պարագաներու, կու գայ ճիշդ ատենին, օրինութեան մը պէս, մանաւանդ երբ մահացողը բանաստեղծ մըն է եւ երկար ժամանակէ ի վեր կ'ապրի իր ընթերցողներուն մէջ, այն ատեն ոչ թէ աստուանք կը ձգէ մեր հոգիներուն մէջ, այլ կը հաստատէ իր յաւերժութիւնը կարծես:

Ժագ Ս. Յակոբեան մեր այն հազուագիւտ բանաստեղծներէն է, որոնք իրենց կեանքին ընթացքին ունեցան արժանի գնահատանքը, որոնց բանաստեղծութիւնը անընթերցում չմնաց եւ որոնց հանդէպ յարգանքն ու ջերմութիւնը միշտ ալ արտայայտուեցան բազմաթիւ ձեւերով:

Հակառակ իր դժուար եւ որոշ չափով թափառական կեանքին, Յակոբեան մնաց միշտ հաւատքով լեցուն Բարձրեալին հանդէպ եւ այդ հաւատքը զինք զինեց յոյսով եւ պայծառ նայուածքով:

Այնքան գեղեցիկ տողերու մէջ այլ բանաստեղծ մը՝ Վեհանոյշ Թեքեան կ'արտայայտէ իր մտածումները եւ կը խտացնէ մեզմէ յաւետ բաժնուած բանաստեղծին կեանքը:

«Փառաւորեց հայ գրականութիւնը եւ Աստուած փառաւորուեցաւ իրմով:

Դժուար է ընդունիլ, նոյնիսկ հարիւր տարուան հազուադէպ սահմանը անցնելէ ետք, թէ Ժագ Յակոբեան պիտի հեռանար Երկիր մոլորակէն: Գնաց, ամէն օր Աստուծոյ փառք տալով առաւօտեան զարթնումին համար: Խաչեալ Քրիստոս չհեռացաւ սրտէն, ոչ ալ աստուածաբար ոսկէ գրիչը՝ ձեռքէն:

Գնաց քերթողը, մնաց իր հոգիին գիրն ու աւիշը, որ ողողած էր Սփիւռքը ծայրէ ծայր: Հոգեկան սնունդ սերունդներու համար եւ հայաշաղախ հաց հայոց տուններուն եւ վարժարաններուն

մէջ:

Եւ հիմա ի՞նչ մնաց. ինչ որ տուաւ ուրիշին՝ մնա՛ց: Ինչ որ ուրիշը տուաւ իրեն՝ ա՛ն ալ մնաց: Իր աշակերտներուն համար անմոռանալի էր իբրեւ հայերէնի դասատու: Բժիշկ մը տարիներ առաջ ըսաւ. «Ո՛չ հայր, ո՛չ մայր. աշխարհի մէջ մէ՛կ հոգի կը յարգեմ միայն, ուսուցիչս՝ Ժագ Յակոբեանը»: Բայց Յակոբեան կը խուսափէր փառք ու փառաբանանքէ, «Փառքը միայն Աստուծոյ պէտք է մատուցուի» կ'ըսէր: Իբրեւ նկարագիր՝ հսկայ մըն էր իր մարդասիրութեամբ, ազնուութեամբ, համեստութեամբ, Աստուածաշունչի եւ մեր գիրի ու պատմութեան հմտութեամբ, Օ՛ մանաւանդ մեսրոպաշունչ ներշնչումով: Ամէն տող՝ հայ մարդու իր մաղէն կ'անցնէր: Դարերէն կու գար, եւ կ'առաջնորդէր դէպի հաւատք ու պայքար:

Եւ հիմա հանգչած է ալեւոր քերթողը, որ զօրավարն էր իր ժողովուրդին եւ զինուորը՝ Աստուծոյ: Խաղաղած է խռովայոյզ հոգին, որ գուրգուրաց Հայաստանին Սփիւռքի մէջ, բայց երբեք չտեսաւ Հայաստանը այնպէս, ինչպէս բազում արժանի ու անարժան գրողներ տեսան: Պառկած է խաչը՝ կուրծքին, ժպիտն ու խաղաղութիւնը՝ դէմքին: Համբուրենք այդ խաչը, եւ իր արեամբ

**գրած բանաստեղծությունները բերենք
տուն, որ լուսեղէն մնայ Տունը. եւ կան-
գուն՝ քերթութեան Տաճարը»:**

Իր հարիւրամեակին առիթով ժագ Ս.
Յակոբեան գրած է հետեւեալ տողերը.

**«Ես՝ ժագ Ս(տեփան). Յակոբեանս,
ծնած պատմափայլ Երուսաղէմի մէջ 1
Օգոստոս 1917-ին, այսօր՝ 1 Օգոստոս
2017-ին, Աստուծոյ կամքով, Աստուծոյ
շնորհով, Աստուծոյ ողորմութեամբ ողջ-
առողջ կ'ողջունեմ իմ գոյութեանս 100-
րդ տարին:**

**Այս գերերջանիկ դէպքին համար, իմ
Տէր ու Փրկիչ Յիսուս Քրիստոսի անու-
նով, ծնկաչոք ու բազկադարած փառք
կու տամ Տէր Աստուծոյ եւ բազմապա-
տիկ շնորհակալութիւն կը յայտնեմ սրտա-
գինս Իրեն, ինծի՝ անարժանիս, Իր պար-**

**գեւած ու շռայլած ամէն տեսակի օրի-
նութիւններուն, շնորհներուն ու բարիք-
ներուն համար, զորս վայելէր եմ եւ
որոնց շնորհիւ հարիւրամեակիս հասեր
եմ:**

**Աղօթքս է, որ Իր ինծի պարգեւած այս
հարիւր տարիները, Ի՛ր փառքին ծառա-
յած ըլլան, իմ սիրելի եւ փայլուն ազգիս
կեանքին ու ծառայութեան մէջ»:**

Իր մահուան առիթով կը հաստատենք
արդէն ծանօթ իրողութիւն մը՝ բանաս-
տեղծները չեն մեռնիր, պարզապէս կեն-
սածեւ կը փոխեն եւ կը սկսին ապրիլ
իրենց գիրքերուն մէջ, իրենց ընթերցող-
ներուն սրտերուն մէջ:

Հանգիստ ժագ Ս. Յակոբեան բանաս-
տեղծի հոգիին:

ԱՆԾԱՆՈԹ ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾ ՄԸ

Ամերիկայի Նախագահ Աբրահամ Լինգոլնի ար-
ձանը, որ կանգնած է Սան Ֆրանսիսքոյի City Hall-
ին դիմաց, գործն է Հայկ Բատիկեանի:

Մուշեղ Եպիսկոպոսի «Ամերիկահայ Տարե-
ցոյց»ի Ա. տարուան (1912) թիւին «Ամերիկահայ
արուեստն ու արուեստաւորները» յօդուածին մէջ
կը կարդանք.

«Ամերիկահայ արձանագործութեան պատմու-
թեան մէջ ամենէն կարկառուն դէմքը կը հանդի-
սանայ տիար Հայկ Բատիկեան: Ծնած Մուշի մէջ
1875-ին: Երեք տարեկանին ծնողքին հետ կը
փոխադրուի Վան, ուր ապրեցաւ տասներկու տա-
րիներ եւ ուր իր նախնական կրթութիւնը ստացաւ
Միսիոնարներու վարժարանին մէջ»:

1891-ին մօր հետ կը մեկնի Ամերիկա, նախ
Ֆրէզնո, ապա Սան Ֆրանսիսքօ, ուր կը հետեւի
Հորքինս Աթլետիոյի գեղարուեստի դասըն-
թացքներուն:

Բատիկեանի Family Club-ը խորհրդանշող արձա-
նը կը տեղադրուի Նոյն ակումբին շէնքին ճակատը:

Բատիկեան կը մահանայ Ամերիկայի մէջ, 1950
թուականին:

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ՅՈՎԱԷՓԵԱՆՑ

(1867-1952)

Մեր մեծագույն գիտնական-կղերեն մեկը եւ իր բարեհամբոյր խառնուածքով նշանաւոր այս կաթողիկոսը ծնած է պատմական Արցախի Չարդախլու գիւղը եւ վկայուած է Գերմանիոյ Լայպցիկ քաղաքի համալսարանէն, որպէս փիլիսոփայութեան դոկտոր:

Եղած է Կիլիկիոյ Կաթողիկոս, հակառակ էջմիածնական միաբան ըլլալուն:

Հետեւեալ հատուածը Երջանկայիշատակ Գարեգին

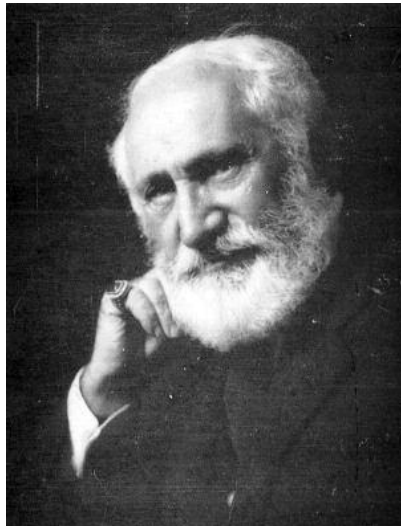
Ա. Կաթողիկոսի օրագրութեան մաս կը կազմէ, գրի առնուած Դերենիկ Եպիսկոպոսին կողմէ եւ հրատարակուած 1955 թուականին, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան տպարանէն:

Այս էջը մեկնաբանութեան չի կարօտիր եւ ցոյց կու տայ ոչ միայն Վեհափառին գիտնականի էութիւնը, այլ նաեւ անոր բացառիկ համեստութիւնը, հակառակ իր բազում շնորհներուն եւ հանգամանքին:

Երկուշաբթի, 21 Սեպտեմբեր 1942, Ուաշինկթըն

Երկու օրէ ի վեր Գարեգին Սրբազանի հետ կը գտնուինք Միացեալ Նահանգաց մայրաքաղաք՝ Ուաշինկթըն:

Երէկ ինք պատարագեց եւ քարոզեց Եպիսկոպոսականներու եկեղեցիին մէջ. ես սպասարկեցի. Ուաշինկթընի բոլոր հայերը ներկայ էին: Շատ ամերիկացիներ ալ եկած էին, որոնք յաւարտ Սուրբ Պատարագի՝ Սրբազանին աջը համբուրեցին: Անոնցմէ ոմանք հիացան իր պատարագի զգեստին վրայ: Սրբազանը բացատրեց, թէ իր զգեստը մասնաւոր պատրաստել տուած էր, զարդերը ուղղակի մեր ձեռագիրներուն մէջ նկարուած զգեստներէն առնելով:

Երեկոյին, ի պատիւ Սրբազանին ճաշկերոյթ տրուեցաւ, որուն նոյնպէս ամերիկացիներ ներկայ էին: Ճաշկերոյթին Սրբազանը հայերէն լեզուով խօսեցաւ. իսկ ես՝ անգլերէն:

Այսօր Սրբազանին եւ քանի մը ազգայիններու հետ մայրաքաղաքին կարելոր վայրերը այցելեցինք: Շատ հետաքրքրական դէպք մը պատահեցաւ Տը Լայպրըրի աֆ Գանկրէսի մէջ: Տնօրէնը՝ ազնուական անձնաւորու-

թիւն մը, ամէն կողմ պտըտցուց մեզ: Տոյց տուաւ հայ գիրքեր ու ձեռագիրներ: Շատ ուրախացաւ տեսնելով որ Սրբազանը ո՛չ միայն մասնագէտ մըն է հայ մանրանկարչութեան, այլ եւ Աստուածաբանութեան եւ այլ գիտութեանց:

Հրաժեշտի պահուն, երբ խօսակցութեան նիւթը վարդապետական խնդրոյ մը շուրջ դարձաւ, յարգելի տնօրէնը թելադրեց որ Նորին Սրբազնութիւնը հաճի աչքէ անցընել գերմաներէն լեզուով՝ մի եւ երկու բնութեանց մասին գրուած գիրք մը, Գարեգին Սարկաւագին կողմէ, տպուած Լայպցիկ:

Սրբազանը իր խորին շնորհակալութիւնները յայտնեց տնօրէնին եւ աւելցուց.

«Այդ գիրքը ես գրեցի 45 տարիներ առաջ:

Տնօրէնը ամօթահար՝ կարմրեցաւ ու հազիւ կրցաւ սա խօսքերը արտասանել.

«Ձերդ Սրբազնութիւն, ներեցէ՛ք անգիտութեանս: Դուք առաջին հայ գիտնական եկեղեցականն էք, որուն հանդիպեցայ:

Վաւերագրական

ՄԻՀՐԱՆ ՏԱՄԱՏԵԱՆԻ ՆԱՄԱԿԸ ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷՋԵԱՆԻ

Դոկտ. Վաչէ Ղազարեան

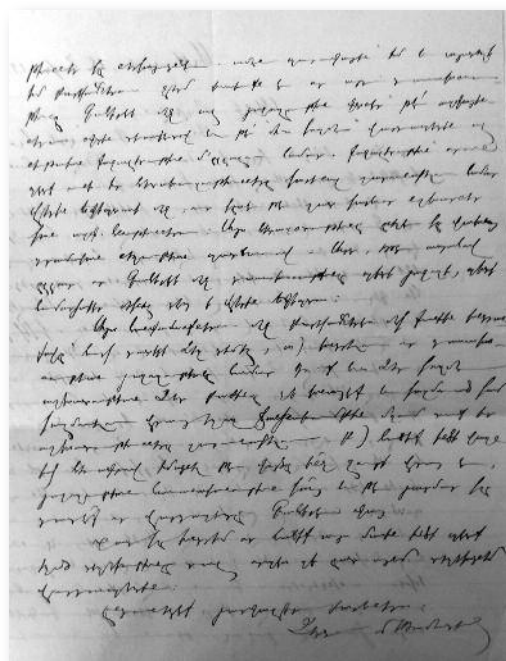
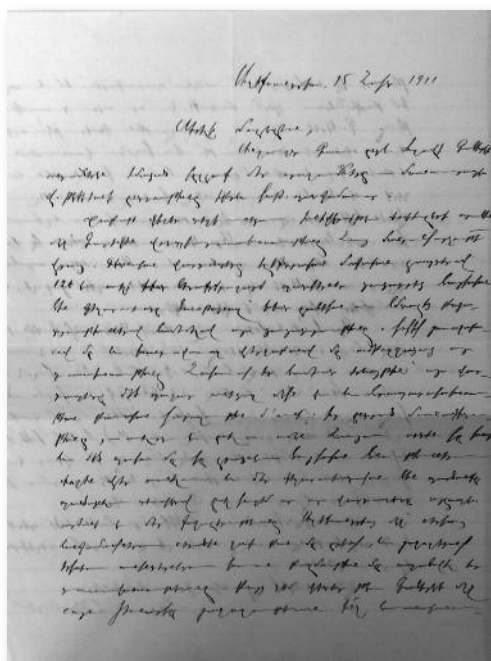
Ահաւասիկ հետաքրքրական եւ շահեկան նամակ մը, որ մաս կը կազմէ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Հելիոպոլսոյ գրասենեակին մէջ պահպանուող դիւանաթուղթերուն:

Գրողը՝ Պոլիս ծնած եւ Գահիրէ մահացած Միհրան Տամատեան (1863–1945), որ Սասունի մէջ կրթական աշխատանք կատարած շրջանին դատուած էր հայ ազատագրական շարժման հերոսներու շարքին, մասնաւորապէս հռչակ ձեռք պիտի բերէր իբրեւ Կիլիկիոյ կարճատեւ անկախութեան հռչակման մղիչ ուժն ու ղեկավարը, 4 Օգոստոս 1920-ին:

Ան կանուխէն յարած էր ՀԲԸՄ-ի, գործակցած՝ Հայ Ազգային Պատուիրակութեան գծով եւ այլապէս ալ ՀԲԸՄ-ի հիմնադիր Պօղոս Նուպարի հետ, իսկ Լիբանան բնակութեան շրջանին՝ 1931-ին, դարձած էր հիմնադիրներէն մին ՀԲԸՄ-ի հովանաւորութիւնը վայելող Հայ Երիտասարդաց Ընկերակցութեան: Նաեւ, գործակից ունենալով նամակին հասցէատէր

Վահան Մալէճեանն ու նամակին մէջ յիշատակուած Վահան Թէքէեանը, 1908-ին Եգիպտոսի մէջ հիմնադրած էր Հայ Սահմանադրական-Ռամկավար Կուսակցութիւնը:

Ռումանիա ծնած եւ Ֆրանսա մահացած բանաստեղծ եւ հասարակական գործիչ Վահան Մալէճեան (1871–1966) ՀԲԸՄ-ի հիմնադրութեան առաջին օրերէն իսկ գործօն մասնակից եղած էր Միութեան տարածման եւ անոր ծաւալուն գործունէութեան, ապա նաեւ երկար տարիներ վարած՝ Միութեան ընդհանուր տնօրէնի պաշտօնը, իր դիրքին բերումով կատարելով ազգապահպանական երախտաշատ աշխատանք: Միութեան հիմնադրութեան 25-ամեակին առիթով, իր քանքերուն շնորհիւ եւ իր խմբագրութեամբ 1931-ին Փարիզ հրատարակուած «Ոսկեմատեան Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան» շքեղ եւ խոշորակազմ հատորը կը մնայ կարելորաւ ղեկիւր մը ՀԲԸՄ-ի գործունէութիւնն

ուսումնասիրողներու համար:

Նամակը գրուած է Աղեքսանդրիայէն, ուր քսաներորդ դարու առաջին երկու տասնամեակներուն կար հոծ թիւով հայութիւն: Հետագային, Գահիրէ անցնելէ առաջ, հոն բնակած են շարք մը անուանի մտաւորականներ, որոնք հոն հրատարակած են զանազան թերթեր եւ ծաւալած՝ ուրոյն կշիռ ներկայացնող ազգային գործունէութիւն:

Ամենայն Հայոց վախճանեալ 126-րդ Կաթողիկոսին յաջորդի ընտրութեան նախօրեակին, Տամատեան նամակին մէջ քանի մը բառով կ'անդրադառնայ Թէքէեանի կաթողիկոսական պատուիրակ ընտրութեան, Գաւառական ժողովի նիստի ընթացքին:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Մատթէոս Բ. Իզմիրլեան վախճանած էր 10 Դեկտեմբեր 1910-ին: 1911-ի Դեկտեմբեր 7-ին Էջմիածնի մէջ նոր Կաթողիկոսի ընտրութեան նպատակով սկսելիք Համազգային ժողովին մասնակցելու համար, աշխարհատարած առաքելական հայեր կը կատարէին կաթողիկոսական պատուիրակներու ընտրութիւններ: Սուր ընտրապայքար մը սկսած էր տարածուիլ ի նպաստ կամ ընդդէմ գլխաւոր թեկնածուներ նկատուող Գէորգ Արքեպիսկոպոս Սուրենեանցի, Մաղաքիա Արքեպիսկոպոս Օրմանեանի եւ Եղիշէ Արքեպիսկոպոս Դուրեանի:

Թէքէեան, իբրեւ ազգային երեսփոխան, Պոլսոյ Ազգային ժողովին մէջ կը ջատագովէր ընտրեալ պատգամաւորներուն՝ իրենց համոզման համաձայն քուէ տալու տեսակէտը, ընդդիմանալով զիրենք ընտրող ժողովներուն կողմէ պատուիրակներու վրայ դրուելիք պարտադրանքներուն¹: Թեկնածու պարտադրելու այդպիսի փորձ, ըստ երեւոյթին, կատարած էր նաեւ Եգիպտոսի թեմակալ առաջնորդ

Մկրտիչ Եպիսկոպոս Աղաւնունի եւ այդ պատճառով Թէքէեան գրած էր Մալէգեանին. «... գուցէ չընդունէի [պատգամաւորի] պաշտօնս, եթէ հեռագրին մէջ յայտնուած ըլլար կաթողիկոսական ընտրելի եպիսկոպոսներու անունին պարտադրումը»: Ապա, նոյն նամակին մէջ յայտնած էր թէ իր ուղեւորութեան ընթացքին «եռանդեամբ» պիտի աշխատի ՀԲԸՄ-ի ի նպաստ «կարելի եղած արդիւնքը քաղելու Կովկասի եւ Ռուսիոյ հողէն», խորհրդակցաբար գործելով Թիֆլիսի «Մշակ» լրագրի պատասխանատու խմբագիր Համբարձում Առաքելեանի հետ: Ան նոյնիսկ կարելի նկատած էր Պաքու եւ Մոսկուա այցելութիւններ՝ վերջինին հարուստ հայ գաղութին մէջ ալ շահագրգռութիւն ստեղծելու Միութեան նպատակին նկատմամբ²: Թէքէեան պիտի չյաջողէր իր ծրագիրը իրականացնել, բայց Էջմիածին եւ շրջակայք այցելութիւնը ներշնչիչ առիթ մը պիտի ըլլար իր հայրենական բանաստեղծութիւններու շարքին ստեղծման համար:

Համազգային ժողովը մէկ ձայնի տարբերութեամբ առաջին ընտրելի նկատելով Գէորգ Արքեպիսկոպոս Սուրենեանցը, ցարական հաւանութեամբ պիտի հաստատուէր իբրեւ Գէորգ Ե. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց եւ պաշտօնավարէր մինչեւ 1930:

* * *

Նամակին գլխաւոր նիւթը կը կազմէ Արցախ ծնած եւ Լիբանան վախճանած Գարեգին վարդապետ Յովսէփեանի (1867–1952) դասախօսութիւնը, որ կը կատարուէր իր ուսումնասիրական եւ հրատարակչական ծրագիրներուն իրականացման նպատակով Մոսկուայէն մինչեւ Պոլիս ձգուող շրջապատյոյններու ծիրի մը մէջ: Հայագիտութիւնն ու արուեստաբանութիւնը միշտ զուգահեռ ընթացած են

¹ Արշակ Ալպոյաճեան, *Վահան Թէքէեան Իբր Հանրային Մարդ եւ Հրապարակագիր*, խմբագրեց եւ ծանօթագրեց Դոկտ. Վաչէ Ղազարեան, հրատարակութիւն Թէքէեան Մշակութային Միութեան Մ. Նահանգներու եւ Գանատայի Կեդրոնական Վարչութեան, Պէյրութ, 1988, էջ 134:

² *Վահան Թէքէեան Նամականի*, կազմեց, խմբագրեց եւ ծանօթագրեց Աւետիս Գ. Սանճեան, Վ. Թէքէեան Հարիրամեակի Մատենաշար – թիւ 2, հրատարակութիւն Թէքէեան Մշակութային Միութեան, Ուոթըրթաուն, 1983, էջ 182:

այս կորովի հոգեւորականին մէջ, որ եղած է Գեորգեան Ճեմարանի տեսուչ, սուրը ձեռքին պաշտպանած է մեր ժողովուրդը Սարդարապատի հերոսամարտի ընթացքին եւ Միացեալ Նահանգներու հայոց թեմի առաջնորդական պաշտօնէն ետք, 1943-ին ընտրուած է Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, Անթիլիաս, Լիբանան:

Յատկանշական է որ Գարեգին Կաթողիկոս իր կեանքին ամենադժբախտ օրը նկատած է Կարսի անկման օրը՝ 30 Հոկտեմբեր 1920-ին: Հայրենասէր արի հոգեւորականը իր «Կեանքիս Ամենադժբախտ Օրը եւ Երջանկութեանս Րոպէն» յուշագրութեան մէջ (տպարան Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, Անթիլիաս, 1982) կը նշէ թէ ինչպէս առանց տատանուելու պատրաստակամութիւն յայտներ է Հոկտեմբերի առաջին օրերուն Կարսի ճակատ երթալով զօրքերն ու ժողովուրդը քաջալերելու հայրենիքի պաշտպանութեան գործին մէջ, ինչպէս ըրած էր 1918-ին Սարդարապատի մէջ, եւ թէ ինչպիսի իրադարձութիւններ պատահած են այնուհետեւ:

Արուեստաբան Յովսէփեանի մասին խօսուն վկայութիւն մը ներկայացնող այս վաւերաթուղթը ընթերցողներու վայելումին կը յանձնենք, աննշան հպումներով:

* * *

Աղեքսանդրիա, 15 Հոկտ[եմբեր] 1911
Սիրելի Մալէգեան,

Անշուշտ Գաւ[առական] Ընդհ[անուր] ժողովի Գահիրէի անդամներէն իմացած կ'ըլլաք մեր որոշումները – մասնաւորապէս Վ[ահան] Թէքէեանի ընտրութիւնը իբրեւ Կաթ[ողիկոսական] պատգամաւոր:

Շաբաթ գիշեր տեղի ունեցաւ Ինի-վերսիթէ Փօփիլերի սրահին մէջ Գարեգին վ[ա]րդ[ա]յալ[ե]տի դասախօսութիւնը Հայ մանրանկարչութեան վրայ: Գիտնական վարդապետը ելեքտրական մոգական լապտերով 120է աւելի խիստ հետաքրքրաշարժ պատկերներ ցուցադրեց հայկական հին գեղարուեստը ծանօթացնող՝ խիստ շահեկան ու հմտալից բացատրութիւններով համեմելով այս

ցուցադրութիւնը: Կոկիկ յառաջաբանով մը եւ խանդավառող վերջաբանով մը ամբողջացուց այս դասախօսութիւնը: Հակառակ իր համեստ երեւոյթին՝ այս վարդապետը մեծ պաշար ունեցող մէկն է եւ հրապարակախօսութեան բաւական կարողութիւն մ'ունի: Իր ընտրած մասնագիտութիւնը, – աւելորդ է ըսել, – ամէն Հայու սրտին կը խօսի եւ մեծ պակաս մը կը լրացնէ հայկական հնութիւններու փոշին վեր առնելու եւ մեր գեղարուեստական հին պարծանքը պանծացնելու տեսակետով: Ըսել կ'ուզեմ որ այս Վարդապետը այլապէս արժանի է մեր քաջալերութեանը: Աղեքսանդրիոյ մէջ՝ ներկայ հանգամանքներու ներածին չափ բան մը ըրինք, եւ յաջողեցանք երկսեռ ունկնդիրներու խումն բազմութիւն մը ապահովել իր դասախօսութեանը. բայց չեմ գիտեր թէ Գահիրէի մէջ նոյն ձեռնարկը յաջողութեան ի՞նչ հաւանականութիւններ կը ներկայացնէ: Ամէն պարագային՝ իմ եւ այստեղի իմ բարեկամներու ջերմ փափաքն է որ այդ դասախօսութիւնը Գահիրէի մէջ ալ յաջողութիւն գտնէր՝ թէ՛ ազգայիններու օգտին տեսակէտով եւ թէ՛ միւս կողմէ՝ Վարդապետին ալ նիւթական քաջալերութիւն մ'ըլլալու համար: Քաջալերութիւն՝ որուն պէտք ունի իր հետախուզութիւնները կարենալ շարունակելու համար Վերին Եգիպտոսի մէջ, ուր կ'ըսէ թէ շատ կարեւոր նշխարներ կան ազգ[ային] հնութիւններու: Այս հետազօտութիւնը ընելէ կը վախնայ դրամական նեղութեան պատճառով: Արդ, եթէ ապահով ըլլար որ Գահիրէի մէջ դասախօսութիւնը պիտի յաջողի, պիտի համարձակէր մեկնիլ դէպի Վերին Եգիպտոս:

Այս հանգամանքներու մէջ բարեկամներէս մէկ քանիին խնդրանքովը՝ հարկ դատեցի Ձեզ դիմել, ա) խնդրելու որ դասախօսութեան յաջողութեանը համար դուք եւս Ձեր կողմէ աշխատութեան Ձեր բաժինը չխնայէք եւ կազմուած կամ կազմուելու վրայ եղող յանձնախումբին մղում տաք իր աշխատութիւնները շարունակելու. բ) հաճիք ինծի վաղն իսկ հեռագրով իմացնել թէ գործը ի՞նչ ջուրի վրայ է, յաջողութեան հաւանականութիւն

կա՞յ եւ թէ յարմար կը դատե՞ք որ վարդապետը Գահիրէ գայ:³

Շատ կը խնդրեմ որ հաճիք այս մասին ինծի պէտք եղած տեղեկութիւնները տալ,

որպէսզի ըստ այնմ տեղեկացնեմ վարդապետին:

Ընդունեցէք յարգալիւր բարեւներս:

Մ[իհրան] Տամապեան

³ Մեր տրամադրութեան ներքեւ գտնուող նիւթերուն ապաւինելով չենք կրցած ճշդել Գահիրէ նման ծեռնարկի մը կայացած ըլլալը, ինչպէս նաեւ այդ շրջանին Յովսէփեան Վարդապետին կողմէ Վերին Եգիպտոսի մէջ պրպտումներ կատարուած ըլլալը: Սակայն առ ի հետաքրքրութիւն տեղին կը գտնենք մէջբերել Յովսէփեան Վարդապետի՝ այս նամակին բովանդակութեան հետ որոշ աղերս մը ունեցող «Մանրանկարչական Արուեստը Հայոց Մէջ» նիւթով Պոլսոյ մէջ 10 Նոյեմբեր 1911-ի բանախօսութեան առթիւ տեղեկատուութիւն մը, որուն հեղինակն է շատ հաւանաբար բանաստեղծ եւ «Շանթ» պարբերաթերթի խմբագիր Մերուժան Պարսամեան: Հոն Յովսէփեան Վարդապետին ակնարկուելով կ'ըսուի. «Նախ բացատրեց կրօնքի եւ գեղարուեստի իրարու հետ ունեցած կապը: Յետոյ մանրամասնաբար ու հմտութիւնով ներկայացուց հայկական արուեստը՝ դարերու ընդմէջէն: Դժբաղդաբար վարդապետը խօսելու դիւրութիւն չունէր, եւ իր ծայնը այնքան հաճելի ու համակրելի չէր, նիւթը աւելի՝ սիրելի դարձնելու համար ունկնդիրներուն: Բայց խոստովանինք որ, հպարտ զգացինք ինքզինքնիս հայկական գեղարուեստի արտադրութիւնները ճանչնալով մոգական լապտերի միջոցով ու բանախօսին բացատրութիւններով:

«Մանրանկարչութիւնը նիւթ մըն է, զոր առաջին անգամ Յովսէփեան վարդապետ կը մշակէ խիստ ծեռնասօրէն: Երկարօրէն ուսումնասիրութիւններ կատարած է Հռիփսիմեան վանքին մէջ, իր մօտ ունենալով մասնաւոր նկարիչ մը, անոր արտանկարել տալով հայ գեղարուեստի ամենէն նշանակելի գործերը: Հսկայական հատոր մը պատրաստած է, որուն հրատարակութեան համար Բագուէն Տիկին Ադամեան 5000 թուլլի տրամադրած է եւ Սուքիաս Արք. Պարզեան 600 թուլլի. գումարներ՝ որոնք բաւական չեն գիրքին տպագրութեան համար:

«Բագուի, Թիֆլիզի եւ Երեւանի մէջ քանի մը դասախօսութիւններ ըրած է, Երուսաղէմ եւ Վենետիկ երթալով մասնաւոր ուսումնասիրութիւններ կատարելու համար: Բրօֆ. [Նիկողայոս] Մառի հետ ուսումնասիրած է նաեւ Անիի որմնանկարչութիւնը եւ հին զարդանօթներու նկարները:

«Յովսէփեան վարդապետ տաղանդաւոր անխոնջ գիտնական մըն է...:

«Յովսէփեան վարդապետ կ'ուզէ հաստատել թէ Արեւելքը Արեւմուտքին տուած է գեղարուեստի գլխաւոր տարրերը, եւ Հայաստանը պզտիկ դեր չէ ունեցած այս գործին մէջ...» («Շանթ» կիսամսեայ հանդէս գրական եւ գեղարուեստական, Ա. տարի, թիւ 12, 1/14 Դեկտեմբեր 1911, Պոլիս, էջ 193-194):

ԴԱՄԲԱՆԱԿԱՆ

Երէկ յուղարկաւորութեան հանդէս մը կատարուեցաւ մեր խմբագրատանը: Մեր միտքի զաւակները «Մեղու» չճախուած թերթերը բաժնուեցան մենէ ի սպառ, օխայով¹ ծախուելով «պախալ»ին²: Մեր կորուստին դառնութիւնն ու ծանրութիւնը կրնան զգալ անոնք միայն, որ գրական ասպարէզին մէջ կը գտնուին: Մենք որ ատոնցմով լոյս տարածել կ'ուզէինք, բաբէ³, արտասուալից աչքով պիտի տեսնենք անոնց վրայ ... պանիր տարածուիլը: Լալու օր մըն էր երէկ: «Պախալ»ը անագորոյն դահիճի մը պէս կը բանար գերեզմանը (չուվալը⁴). աճապարէ՛, կը պոռար անգութը, երեք դրուշի չես տար նէ, կ'երթամ «Օրագիր»էն հարիւր փարայի կ'առնեմ: Ո՛ր կ'երթաք, զաւակներս, կը գոչէի կականաբարձ: Անոնք՝ ինչո՞ւ կը թողուս զմեզ, հա յր, կը պոռային ի գուր: Բաժանման ժամը հնչած էր. միութեան ժամը երբեք չհնչեց: Երթաք բարեա՛ւ, զաւակներս. գիտէ՞ք թէ ի նչ ցաւեր քաշեցի ձեզի համար, գիշեր ցերեկ երկնեցի, զձեզ յղացայ եւ ի լոյս ընծայեցի: Իբրեւ չարաճճի, շատ բամբասեցին ու զրպարտեցին զձեզ. բայց

դուք ձեր խայթելու պաշտօնն ամենայն զգուշութեամբ կը կատարէիք, առանց թունաւորելու. մինչդեռ ձեր միւս լուրջ բարեկամները երկու տող չեն կրնար գրել, առանց մէկը միւսը վիրաւորելու եւ ատո՛ր համար է, որ դատարանները կը դեզերին: Գացէ՛ք ուրեմն ուր որ կը դրկէ ձեզ «պախալ» Նիգոլին: Եթէ ազգին մէջ օգտակար չեղաք եւ մեղք գործեցիք, անո՛ր խանութը քաւեցէք ձեր մեղքերը: Մեղաւոր լրագիրներուն քաւարանը «պախալ»ին խանութն է: Բայց աւելի է՛ս եմ մեղաւոր, ձեզի ծնունդ տուած ըլլալուս. է՛ս մեռնելու էի ձեր տեղը. եթէ ես մեռնէի, պիտի չլայի այսչափ: Ըսէ՛ք ինձ, սիրուն զաւակներս, եթէ ապրած ատեննիդ կոյսի մը այտէն ժպիտ քաղեցիք, եթէ ազգատեաց ճիւղի մը թմրած խղճին դպչելով արթնցուցիք զայն, ո՛հ, այն ատեն մեռած չէք դուք, այլ կ'ապրիք: Եթէ մեռած էք, իմ բաժինս լալ է, իսկ եթէ մեռած չէք, ըսէ՛ք որ պատրաստուիմ ... խնդալու:

Գրեց՝ Յակոբ Պարոնեան

¹Ծանրութեան միւտք. ²Եպարավանաւ. ³Չայնարկութիւն. ⁴Պարկ.

ՀՄԸՄ-ՆՈՒՊԱՐԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՈՒՄԸ

Անգամ մը եւս Գահիրէի ՀՄԸՄ-ՆՈՒՊԱՐԻ երիտասարդները բացայայտեցին, թէ կարող են կազմակերպել ծմեռնային եղանակին յիշատակելի բանակում մը, Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ զոյգ ՀՄԸՄ-ՆՈՒՊԱՐ ակումբներու երիտասարդներուն համար: Քառօրեայ բանակումը, որ կազմակերպուած էր տասը տարեկանէն վեր պատանիներու եւ երիտասարդներու համար, սկսաւ Հինգշաբթի, 30 Յունուարին եւ տեւեց մինչեւ Կիրակի, 2 Փետրուար 2020: Պէտք է նշել, թէ Ուրբաթ եւ Շաբաթ օրերու ցերեկները բանակումի մասնակիցներուն միացան նաեւ եօթէն ինը տարեկան մանուկներ: Ծնողները եւ ՀՄԸՄ-ՆՈՒՊԱՐ ընտանիքի անդամները կարողացան միջոցառումներուն հետեւիլ Facebook-ի, Whatsapp-ի եւ Instagram-ի վրայ գետեղուած նկարներուն միջոցով:

Քառօրեայ այս բանակումին գլխաւոր նպատակն էր բարեկարգել մարզական դիրքաւորումը, հիմնուելով խմբական աշխատանքի եւ փոխադարձ յարգանքի վրայ, ֆիզիքական ատակութիւն, ճշդապահութիւն եւ իմացական կարողութիւն ջամբելով մասնակիցներուն:

Առաջին օրը՝ Հինգշաբթի, մասնակիցները խումբերու բաժնուեցան, ապա անոնց բացատրութիւններ տրուեցան բանակումի կանոններուն մասին, թէ ինչպէս մաքուր պահել բանակատեղին, սպասները լուալ գործածութենէ ետք, յարգել ղեկավարները եւ ընկերները, մաքուր հայերէն խօսիլ առանց օտար բառեր գործածելու, գոհանալ հրամցուած ուտեստով եւ խմելիքներով, ելեքտրոնային հաղորդակցութեան միջոցները, ինչպէս mobile կամ tablet յանձնել ղեկավարներուն եւ ստանալ միայն որոշուած ժամերուն:

Նախքան միջոցառումներուն մեկնարկը, իւրաքանչիւր խումբ անուն մը ընտրեց իրեն համար՝ «Mamba Mentality», որպէս յիշատակ վերջերս մահացած նշանաւոր մարզիկ Kobe Bryant-ի եւ «Հերոս», պատրաստեց իր դրօշակը եւ զայն զետեղեց ակումբին կեդրոնը, ՀՄԸՄ-ՆՈՒՊԱՐԻ դրօշին կողքին:

Տեղի ունեցան զանազան մարզական եւ կրթական խաղեր եւ ծեռնարկներ: Նոյնանման խաղեր կազմակերպուեցան նաեւ փոքրերուն համար, երկու օրերու ընթացքին:

Շաբաթ օր ամբողջ խումբը այցելեց Պառոն Ամբէնի վերանորոգուած դղեակը. դոկտ. Արթո Պըլլըքտանեան պատմականը ըրաւ Հելիոպոլիս քաղաքին, մանրամասնութիւններ տալով անոր հիմնադրութեան եւ դղեակին մասին եւ բացատրեց թէ ինչպիսի սերտ գործակցութիւն ունեցած է Պառոն Ամբէն Պօղոս Փաշա Նուպարի հետ:

Ամէն երեկոյ մասնակիցները կը խմբուէին վառուած խարոյկին շուրջ, քիչ մը տաքնալու եւ քիչ մըն ալ զուարճանալու համար, հսկողութենէն առաջ, երբ պէտք է դրօշները պաշտպանէին կարելի յարձակումներու դէմ:

Իրապէս ալ անակնկալ յարձակում մը տեղի ունեցաւ Ուրբաթ գիշեր, ստուգելու համար բանակումին մասնակիցներուն արթնութիւնը եւ անոնց նախանձախնդրութիւնը իրենց ակումբին եւ դրօշին հանդէպ:

Բանակումը մեծ յաջողութիւն արձանագրեց շնորհիւ բոլոր անոնց, որոնք ջանք չխնայեցին իրենց աջակցութիւնը յայտնելու: Մասնաւոր շնորհակալութիւն բոլոր անոնց, որոնք անձնուիրաբար օժանդակեցին ճաշերու պատրաստութեան: Յիշողութեան արժանի են Փիեռ Նորարեւեան, Մայք Նէպիլ, Մարի Թէրզեան, ինչպէս նաեւ Կոկանեան Սրահի վարչութիւնը, որ հոգաց Շաբաթ օրուան ճաշը:

Մասնաւոր շնորհակալութիւն դոկտ. Արթո Պըլլըքտանեանի, որ իր աջակցութիւնը բերաւ բանակումի կրթական բաժնին:

Վերջապէս սրտագին շնորհակալութիւն կազմակերպիչ յանձնախումբի երիտասարդ անդամներուն, որոնց շնորհիւ այս բանակումը մեծ յաջողութիւն արձանագրեց:

Մանէ Ճիզմէճեան
Թարգմ. Անայիս Ճիզմէճեան

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ԽՈՇԱՆՈՑԻՆ»

Ինչ որ միջազգային գրականության մեջ արդեն ընդունուած է որպէս «մանր» գրականութեան բաժին եւ ծանօթ է «խոհանոցային գրականութիւն» անունով (Littérature gastronomique), մեր հայերու մէջ տակաւին կը մնայ չպեղուած հանք մը, հակառակ որ քանի մը փորձեր եղած են ժամանակի ընթացքին, ինչպէս օրինակ Մխիթարեան միաբաններէն հայր Վարդան Վ. Հացունիի «Ճաշեր եւ խնջոյք հին Հայաստանի մէջ» գիրքը, կամ տիկին Հայկանուշ Մառքի «Հայ Կին» հանդէսին խոհանոցին նուիրած ամբողջ թիւը:

Նոյնը կարելի է ըսել նաեւ արաբական գրականութեան համար:

Վերջին մէկ-երկու տասնամեակներուն եղած են փորձեր այդ պակասը լրացնելու, որոնք սակայն խոհագիրքերու ոճին պատկանող գիրքեր են եւ այնքան ալ չեն անդրադառնար երկրի մը կամ ազգի մը խոհանոցին պատմութեան, անոր անցած ճամբուն, կամ իւրայատկութեան:

Պէտք է ընդունիլ, որ համեմատաբար հին երկիրներ կամ ազգեր, խոհանոցին եւ ուտեստներուն վերաբերեալ շատ բան ունին թաքցուցած իրենց պատմութեան էջերուն մէջ. սակայն այդ բոլորը լոյսին հանելը պրպտումի եւ երկար աշխատանքի կը կարօտի:

Նման երկար, գրեթէ մէկ ու կէս տարի տեւած աշխատանքի արդիւնք է վերջերս Գահիրէի մէջ լոյս տեսած «Պատմութիւն եգիպտական խոհանոցին» հանդէս-հատորը, որուն մէջ կարելոր դեր ունեցած է եգիպտահայ երիտասարդ եգիպտաբան դոկտ. Արթո Պըլըքտանեան:

Այս հատորը մաս կը կազմէ «Ալ Բաուի»ի, հանդէս մը որ նուիրուած է եգիպտոսի մշակութային ժառանգութեան եւ պարբերաբար կը հրատարակէ եգիպտոսի առնչուած տարբեր հատոր-հանդէսներ, ինչպէս օրինակ «Եգիպտոսի

պատմութեան ամենազդեցիկ 25 կիները», «Օր մը Փարաւոնի կեանքէն», «Եգիպտոսի Ղպտական մշակոյթը», «Հինգ հազար տարի զարդեղէն», «Եգիպտոսի Արդի Արուեստը 1900-1970», «Եգիպտական շարժանկարը» եւ այլն:

Բաուի արաբերէն բառը պատմող կը նշանակէ եւ, ըստ խմբագիրներուն, այս հանդէսը հեքեաթասաց մըն է, որ իր ապրուստը կը հոգայ երկրին բանահիւսութիւնը՝ բանաւոր խօսքը պատմելով: Բաուի-ն վստահ է, որ մարդիկ պիտի հաւաքուին իր շուրջ, լսելու այս գեղեցիկ երկրին հինաւորց հեքեաթը: Եթէ չըլլար Բաուի-ն, կ'ըսեն խմբագիրները, շատ աւանդավէպեր ի սպառ պիտի կորսուէին:

Այս շարքին նորագոյնն է ուրեմն եգիպտական խոհանոցին նուիրուած այս 10-րդ թիւը, որ կը բացուի փարաւոններու շրջանի եգիպտական խոհանոցին պատմութեամբ, գեղեցիկ նկարներով, վերարտադրութիւններով եւ ... անսպասելի տեղեկութիւններով:

Թիւ 10-ին կողքի նկարը կը ներկայացնէ միջնադարեան Գահիրէի ուտեստեղէնի շուկան, 14-րդ դարու պատմաբանին՝ Ալ Մաքրիզիի նկարագրութիւններուն հիմամբ վերծանուած:

«Ի՞նչ կը ճաշակէին հին եգիպտացիները» յօդուածը կ'անդրադառնայ հացին, երկրորդական կերակրատեսակներու, պտուղներու եւ միսի տեսակներուն: Յօդուածագիրը կ'ըսէ, թէ թէեւ շատ բան պահուած է այս բոլորին մասին, սակայն գրեթէ ոչինչ կայ անոնց պատրաստու-

թեան եղանակները բացայայտող:

Այլ յօդուած մը կ'անդրադառնայ շատ կարելոր հարցի մը՝ ինչպէ՞ս կը կերակրուէր հսկայ բազմութիւնը զինուորներուն եւ շինարար-բանուորներուն, մանաւանդ փառաւորներու շրջանին:

Ճիշդ է որ պատմական իւրաքանչիւր երեւոյթ, որքան ալ ուղղակիօրէն առնչուած չըլլայ պատմութեան, անպայման իր մէջ կը պահէ մասնիկներ տուեալ երկրի մը կամ ժողովուրդի մը կեանքէն, մանաւանդ աւանդութիւններէն, որոնք երբեմն պահուած կ'ըլլան միայն այդ երեւոյթներուն մէջ:

Այսպէս է, որ կ'իմանանք, թէ ըստ աւանդութեան, մեղրը, որ գրեթէ անմատչելի եղած է ժողովուրդին, ստեղծուած է երբ ՐԱ աստուածին արցունքները մեղուներու վերածուած են:

Խմիչքի նուիրուած բաժինը կը հաստատէ, թէ հին եգիպտացիներն ու փառաւորները վայելած են գարեջուրին եւ գինիին ընձեռած հաճոյքը: Աւելի ուշ **պուգա** կոչուած խմիչք մը գոյութիւն ունեցած է մինչեւ անցեալ դարու վերջերը, որ շատ թունդ եղած է, ինչպէս կը հաստատեն այսօր կարգ մը եգիպտացիներ, իրենց յիշողութեան մէջ պահած ըլլալով անոր գոյութեան փաստը:

Եւ անշուշտ՝ սկիզբն ամենայնի՝ հացը կը գրաւէ լայն ու կարելոր տեղ մը այս հրատարակութեան մէջ:

Հացի քանի մը տեսակներ ներկայացուած են, սկսելով փառաւորներու շրջանէն, երբ հաց պատրաստելու համար օգտագործուած է **էմմէր** հացահատիկը, որ այսօր գոյութիւն ունի միայն կարգ մը երկիրներու մէջ, ինչպէս Ասիոյ, արեւմտեան Ամերիկայի եւ Եւրոպայի մէջ, մինչեւ այսօր պատրաստուող հացերու տեսակները՝ տեղական, արեւային, **պաթթաու, սանասէլ** եւ այլն:

Ցանկագրուած են նաեւ այն ուտեստները, որոնք մաս կազմած են եգիպտական խոհանոցին, բայց որոնք այսօր անհետացած են, կամ արդէն անհետանալու վրայ են:

Վերին Եգիպտոսը իր իւրայատուկ խոհանոցով անմասն չէ մնացած պատմա-

կան այս «խրախճանք»էն:

Կան նաեւ խոհանոցային կարգ մը իրերու պատկերներն ու պատմականը, ինչպէս օրինակ **միֆրաքը**, որ մինչեւ օրս կ'օգտագործուի վերին Եգիպտոսի եւ Սուտանի մէջ, **մլուխիաի** եւ կտուտակի պատրաստութեան համար. կամ **սըքըր-փանը**, որ արաբերէն **սըքըր**=գինովութիւն եւ պարսկերէն **փան**=աման բառերէն կազմուած է: Բազմաթիւ խոռոչիկներ ունեցող մեծ աման մը, որ ընկերացած է խմելու հաւաքոյթներուն եւ որուն մէջ կը հրամցուէր ծիրանի խոշափ, ստեպղինի եւ սերկելիլի թթուաշ, **ճաճըխ**, աղուած լիմոն, ձիթապտուղ եւ աղուած մանր ձուկեր:

Վերջացնելու համար ըսենք, որ եգիպտացիներուն շատ սիրելի եւ հիմնական ճաշատեսակը՝ **քոշարին** իր սկիզբը կը գտնէ հնդկական kitchari-ին մէջ, որ կը փոխադրուի Անգլիա եւ կը վերածուի kedgerree-ի, իսկ աւելի ուշ, Հնդկական ուկրիանոսին եւ Կարմիր ծովուն ճամբով կու գայ Եգիպտոս եւ կը դառնայ **քոշարի**:

Նման հանդէսի մը ընթերցումը զիս նախանձով կը լեցնէ, որովհետեւ կ'ուզեմ իմ՝ հայկական խոհանոցը ներկայացնող նման լայնածաւալ, պատմական, գեղեցիկ ու հմայիչ հրատարակութիւն մը ունենալ ու վայելել զայն կարդալու հաճոյքը, երբ գիտեմ, թէ մեր պատմութիւնը եւս իր էջերուն մէջ շատ հետաքրքրական իրողութիւններ կը պահէ մեր աւանդութեան այս անտեսուած բաժինէն:

Մինչ այդ, այս հանդէսը կը գրաւէ իր գեղեցկութեամբ եւ խղճամիտ պրպտումի արդիւնքով:

Մ. Երամեան Գահիրէ, Նոյեմբեր 2019

ՊԱՐՈՆ ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆ

Օգոստոս 2012-ի ՀԲԸՄԻ Նաւասարդեան Խաղերուն, որպէս Գահիրէի ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐԻ երէց աղջիկներու պասքէթպոլի խումբին պատասխանատու, Los Angeles կը գտնուէի: Մրցաշարքին վերջին գիշերը շքեղ պարահանդէս մը կազմակերպուած էր Universal Studios-ի մէջ, ուր տարբեր գաղութներէ ժամանած հայորդիներ բոլորուած էին սեղաններու շուրջ:

Դիմացս նստած միջին տարիքի այր մը վարանոտ ժպիտով կը հետեւէր մեր, եգիպտահայերուս խօսակցութեան: Կռահելով որ ան մտերմութիւն կը զգար մեզի պէս բոլորովին անծանօթներու հանդէպ, այդ օրերուն ամենատարածուած հարցումը՝ «Պարոն, ուրտեղէ՞ն էք» ուղղեցի իրեն:

«Ես Գանատայէն, Թորոնթօյէն եմ», ըսաւ հայերէն անգլիախառն շեշտով, «Սակայն ծնողքս Եգիպտոսէն եկած է 1952-ին», աւելցուց: Ինչպէս միշտ այս տեսակ պարագաներու սկսանք հարց տալ՝ «Ինչ՞ է ձեր մականունը, ձեր ծնողքը Գահիրէ՞ թէ Աղեքսանդրիա կը բնակէր, տակաւին ազգականներ ունի՞ք Եգիպտոս ...»:

«Իմ անունս Ճագ Պալապանեան է»:

Հազիւ լսեցի, ուղեղիս մէկ խուլ անկիւնին մէջ մոռացութեան ենթարկուած կերպարի մը անունը ցայտեց բերնէս՝ «Պր. Բարսեղ Պալապանեանին հետ կապ ունի՞ք արդեօք»:

«Սօսի, դուն ալ «նշանաւոր» ես, ի՞նչ զարմանալի մարդիկ ու անուններ կը յիշես, ուրտեղէ՞ն ալ յիշեցիր այդ անունը», լսեցի ամէն կողմէ:

«Այո, հօրեղբայրս է», քիչ մը քաշուելով արտասանեց անծանօթը զարմացած:

60-ական թուականներուն պէտք էր որ ըլլար ...

Մեր դրան զանգը հնչեց ու մեծ մայրիկս «մի՛ն, մի՛ն ... ո՞վ է», հարցնելով մօտեցաւ պատուհանին, որ մեր գետնայար-

կի տան դրան քովը կը գտնուէր եւ ուրկէ կը ստուգէինք եկողը, դուռը չբացած:

Ես, միշտ հետաքրքիր, ցած աթոռակին վրայ ելայ տեսնելու թէ ո՞վ էր դուրսը: «Ամա՛ն, սա մարդն է, սուրճ ծախող Բարսեղը», քիթին տակէն մոմռաց մեծ մայրիկս. «Արդէն իսկ մէկ ամիսը անցե՞ր է, տակաւին սուրճերնիս չէ վերջացած, չէ՞ որ երկու շաբաթ Աղեքսանդրիա էինք ...», դժգոհեցաւ մօրս, որ այս տեսակ բաներու չէր սիրեր խառնուիլ:

Բարձրահասակ, սաստիկ նիհարակազմ, երկար թելերով Պր. Բարսեղը ամենայն համբերութեամբ ու համակերպութեամբ կը սպասէր պատուհանին դիմաց: Վերջապէ՛ս մեծ մայրիկս բացաւ արքայութեան լուսամուտը, «է՛ բարի լոյս, պարոն Բարսեղ, այս ամիս քիչ մը շուտ եկեր ես ի՞նչ է», մինչ պարոն Բարսեղը երկու ձեռքերով պինդ բռնած թուղթէ տոպրակին առասանէ կախիչները, նայուացքը սեւեռած հին սակայն լաւ խնամուած կօշիկներուն, կակազելով ըսաւ, «Բ-բ-բարի լոյս տ-տ-տիկին, ս-ս-սուրճ կ'ուզե՞ք»:

Մեծ մայրիկս, ի տես մարդուն խեղճութեան, կակուղցաւ, նոյիսկ քիչ մը ճիգ ըրաւ անոր հանդէպ զգացած սրտնեղութիւնը ծածկելու, ժպտեցաւ, «է՛ տունէն տեղէն բոլորը լաւ ու հանգի՛ստ են» մըն ալ հարցուց կէս բերան ու «քառորդ քիլօ մութ գոյն ընտիր տեսակէն տուր» ըսաւ եւ ներս գնաց դրամապանակը բերելու:

Աթոռակին վրայ կայնած կը հետեւէի խեղճ պարոն Բարսեղին, որ ամենայն զգուշութեամբ գետին դրաւ իր թուղթէ տոպրակը, քանի մը առարկաներ աջէն-ձախ ձախէն-աջ տարաւ, մինչեւ որ յայտնաբերեց մեծ մայրիկիս ուզածը ու սուրճի տոպրակը խնամքով բռնած, Յօր Երանելին ամչցնելու աստիճան համբերութեամբ սպասեց տան տիկինին:

Մեծ մայրիկս եկաւ, գումարը վճարեց, առաւ սուրճը:

«Եթէ ծ-ծ-ծաղիկի ջուր կամ շ-շ-շաքարով սուտանի ուզէք կ-կ-կինս լաւ կ-կ-կը պատրաստէ», ըսաւ պարոն Բարսեղ համեստ ծայնով:

«Թերեւս ուրիշ անգամ», ըսաւ մեծ մայրիկս ու աւելուց, «շուտ-շուտ մի՛ գար, պարոն Բարսեղ, տակաւին հին սուրճերնիս չէ վերջացած» եւ մարդուն ժամ առաջ ճամբու դնելու համար, «Կը ներես, պէտք է որ երթամ, օճախին վրայի կերակուրը պիտի այրի» ըսելով, գոցեց պատուհանը:

Երբ քիչ մը մեծցայ, ինծի վիճակուեցաւ պարոն Բարսեղին հետ առետուր ընելը. այդ ժամանակ էր որ հարցուցեր էի թէ ի՞նչ է իր մականունը. «Պալապանեան», ըսած էր:

Օր մըն ալ, վերջին անգամ ըլլալով ան յայտնուեցաւ մեր դրան դիմաց, սակայն ձեռնունայն: Առանց իր ճակատագրի ընկեր, հաւատարիմ թուղթէ տոպրակին, մեծ բան կը պակսէր պարոն Բարսեղէն: Ընկճուած էր եւ ա՛լ աւելի խեղճուկ երեւոյթ ստացած, իսկ կակազումը՝ աւելի եւս շեշտուած:

«Կ-կ-կինս կորսնցուցի,- շնջաց,- ե եղբայրս որ Գ-գ-գանատա կ'ապրի Ա-ա-աստղիկ աղջիկիս և ինծի ի-ի-իր քովը կ-կ-կանչեց: Շ-շ-շուտով կը մ-մ-մեկնինք», ըսաւ հեւասպառ ու հրաժեշտ տուաւ:

Կեանքի թաւալումին հետ յիշողութեանս լուսարձակէն դուրս մնացած էր պարոն Բարսեղը, բայց հիմա լսելով իր մականունը, յիշատակներու եռուզեռը կայծակի արագութեամբ անցաւ աչքիս առջեւէն: Շուրջիններս զարմացած կը նայէին:

«Սակայն, տիկին, դուք ինչպէ՞ս ճանչցած էք հօրեղբայրս», օտարականին ծայնը սթափեցուց զիս:

«Ընտանեկան ծանօթութիւն ունէինք պարոն Պալապանեանին հետ, շատ յաճախ այցելութեան կու գար մեզի, կիրթ մարդ էր, հաւանաբար իր տարօրինակ մականունին պատճառաւ կը յիշեմ զինք», ըսի:

*Սօսի Ներսիսեան-Յակոբեան
Յունիս 2019*

ՀԱՅՈՒՀԻՆ

Հայուհիին մասին շատեր գրեր են, ինչպէս օրինակ Վազգէն Շուշանեանն ու Յ. Ալփիարը. այս վերջինին գրութենէն բաժիններ կը ներկայացնենք այստեղ.

«Պատուական մայր, սքանչելի կին, բայց անհամ տարփուհի: Կը ջանայ սիրուիլ եւ կը խորշի սիրելէ: Կը զգայ, բայց զգալ չի տար:

Անգամ մը որ ամուսնանայ, կը զղջայ կարգուած ըլլալուն, եւրոպացի կիներուն ճի՛շդ հակառակը: Գեղ, շնորհ չեն պակսիր իրեն, բայց չգիտեմ ի՞նչ մը կայ, որմէ զուրկ է:

Տանտիկին, մաքրասէր, բամբասող: Ճամբորդութիւն ընել միտքէն չանցըներ եւ ծովէն կը բռնուի: Այրի մնալը առաւել-

լութիւն մը չի սեպեր ֆրանսուհիներուն նման:

Սիրոյ պայքարին մէջ տկար, բայց յաջող էրիկ-կնկան կռիւներուն մէջ:

Եզրակացութիւն.

Մարդս իբրեւ մայր եւ իբրեւ աղջիկ ունենալու է անգլուհին, իբրեւ քոյր՝ գերմանուհին, իբրեւ տարփուհի՝ ֆրանսուհին, իբրեւ կին՝ իտալուհին կամ սպանուհին, իսկ իբրեւ զոքանչ ունենալու է հայ կինը:

Այս վերջինը փեսաներէն իմացած եմ»:

3. Ալփիար

ՍՐԲՈՒՀԻ ԹԵՐԵԶԱ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ԽԱՂԵՐԸ

2 եւ 3 Նոյեմբեր 2019ին Սրբուհի Թերեզայի դաշտին վրայ տեղի ունեցած մրցումները «Եգիպտահայ Պասքէթ-պոլի Մրցաշարք» չեն կրնար համարուիլ, որովհետեւ կարգ մը տուեալներ կը պակսէին: «Մրցաշարք»էն շաբաթ մը առաջ մրցումներուն յայտագիրը տակաւին չէր ղրկուած մասնակից ակումբներուն եւ յայտնի չէր, թէ ո՞ր ակումբները պիտի մասնակցէին մրցաշարքին:

2017-ի վերջին մրցաշարքի աւարտին, Սրբուհի Թերեզայի մարզիկներէն մէկը որոշում առած էր հեռանալ խումբէն ու միանալ Հ.Մ.Ը.Մ Արարատին:

Այս տեսակ պատահարներ օրինաւոր ձեւով լուծելու համար, 2 Յուլիս 2009-ին ստորագրուած է տորթ. Վիգէն Ճիգմէնեանի եւ տիար Պերճ Միսքճեանի կողմէ պատրաստուած պասքէթպոլի միջ-ակումբային ամառնային մրցաշարքերու օրէնքը, որ վաւերացուած է հինգ ակումբներէն խմբուած Կազմակերպիչ Յանձնախումբին կողմէ: Ըստ կանոնագրի 4-րդ յօդուածին, որ կը կարգաւորէ խաղացողներուն մէկ ակումբէն միւսը հեզասահ կերպով անցնիլը, «խաղացող մը կրնայ իր ակումբը փոխել իր պատկանած ակումբէն առնուած գրաւոր արտօնութեամբ միայն»: Ստացուած նամակին թուականէն մէկ շաբաթ ետք մարզիկը կրնայ միանալ իր ընտրած ակումբին: «Եթէ խաղացող մը ձգէ եւ փոխէ իր խումբը առանց իր նախկին ակումբին գրաւոր հաւանութիւնը ստանալու, ան

իրաւունք պիտի չունենայ մասնակցելու յաջորդ 5 եգիպտահայ միջակումբային ամառնային պասքէթ-պոլի մրցաշարքերուն, այսինքն մէկ տարի, սկսեալ այն թուականէն, երբ խաղացած է իր վերջին մրցումը ձգած խումբին հետ»:

Ուստի երբ 2019-ի առաջին՝ Ադեք-սանդրիոյ ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐԻ մրցաշարքը տեղի ունեցաւ, այդ մարզիկը որ 2018-ի բոլոր 5 մրցաշարքերուն չմասնակցելով բոլորած էր իր «պատիժ»ի շրջանը, առանց որեւէ առարկութեան Սրբուհի Թերեզայի կողմէ դաշտ իջաւ իր նոր խումբին՝ Հ.Մ.Ը.Մ. Արարատի որպէս անդամ: Նոյնպէս եղաւ պարագան յաջորդող 3 մրցաշարքերուն, մինչեւ որ ժամանակը հասաւ Սրբուհի Թերեզայի մրցաշարին: Կ'երեւի թէ այդ խաղացողին խնդիրը Սրբուհի Թերեզայի հետ մարզական ըլլալէ աւելի բարոյական էր, քանի որ վարչութիւնը զայն վտարած էր ու իր մուտքը արգիլած ակումբէն ներս: Այստեղ խնդիրը կ'նճռոտիլ սկսաւ եւ նոյնիսկ «Եգիպտահայ Միջակումբային Ամառնային Պասքէթ-պոլի Յանձնախումբ»ին կանոնագրին մէջ չգտնուեցաւ յօդուած մը, որ լուծէր այս տեսակ հարցը:

Ըստ Սրբուհի Թերեզայի վարչութեան, անոնք առարկութիւն չունէին որ այդ մարզիկը միանար ուրիշ խումբի, սակայն բացարձակապէս դէմ էին որ ան մուտք գործէր իրենց ակումբէն ներս, ինչ որ ալ ըլլային պարագաները: Միւս կողմէ Հ.Մ.Ը.Մ. Արարատի պատասխանատու-

ները կը մերժէին մասնակցիլ մրցաշարին առանց այդ մարզիկին: Մրցաշարքին թուականը կը մօտենար առանց լուծումի նշոյլ մը իսկ երեւելու. երկու ակումբները յամառօրէն կառչած կը մնային իրենց որոշումներուն:

Ի վերջոյ յայտնի եղաւ, որ Սրբուհի Թերեզայի երէց տղոց խումբէն զատ Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐՆէրը պիտի մասնակցէին երէց աղջիկներու եւ տղոց խումբերով:

Շաբաթ 2 Նոյեմբեր 2019-ին առաջին մրցումը Գահիրէի ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐՆի եւ Աղեքսանդրիոյ ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐՆի երէց տղոց խումբերուն միջեւ էր ու աւարտեցաւ 71-45 արդիւնքով, ի նպաստ Գահիրէի խումբին:

Երկրորդ մրցումը երկու ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐՆերու երէց աղջիկներու խումբերուն միջեւ էր ու աւարտեցաւ 42-14 արդիւնքով, ի նպաստ Գահիրէի ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐՆի աղջիկներուն, որոնք ստացան Տէր եւ Տիկին Շէրիք Պատրայի կողմէ նուիրուած բաժակը:

Կիրակի 3 Նոյեմբեր 2019-ի միակ մրցումը Գահիրէի ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐՆի եւ Սրբուհի Թերեզայի երէց տղոց խումբե-

րուն միջեւ էր, որ աւարտեցաւ ի նպաստ ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐՆի տղոց ու անոնք ստացան Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Միքայէլեանի կողմէ նուիրուած բաժակը:

Մաղթենք որ «Եգիպտահայ Միջակումբային Ամառնային Պասքէթ-պոլի Մրցաշարքերու Յանձնախումբը» կարենայ հարթել այս խրթին անհամաձայնութիւնը, որպէսզի եգիպտահայ երիտասարդներուն աւանդութիւն դարձած մարզական ամենամեծ շարժումը շարունակուի ու գոյատեւէ:

*Սօսի Ներերեան-Յակոբեան
Նոյեմբեր 2019*

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ՆՕԹԵՐ

ԱՐԱՔԵՐԷՆԸ

Արաքերէնը աշխարհի ամենէն հարուստ լեզուն կը համարուի, որովհետեւ, պարզ օրինակներ տալու համար՝ ութսուն հոմանիշ ունի մեղր բառին համար, երկու հարիւր՝ օձին, հինգ հարիւր՝ առիւծին եւ հազար հոմանիշ՝ ուղտին համար. իսկ ապերջանկութիւն գաղափարը արտայայտելու համար ունի ... չորս հազար բառ ու բանաձեւ:

Իսկապէ՛ս հարուստ լեզու մը ...

ԱՆԾԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ԱՄԵՆԱՀԻՆ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

–Հայկակա՞ն էր ամենահին «անծանօթ զինուոր»ի յիշատակարանը:

Հայերէն լեզուով խճանկարային (մոզայիք) արձանագրութիւն մը, Երուսաղէմի պառիսպին Դամասկոսի դրան վերել, կ'ըսէ.

«Ի յիշատակ բոլոր անոնց, որ ինկան եւ որոնց անունները միայն Տէրը գիտէ»:

ԿՈԿՈՐԴԻԼՈՍԻ ԱՐՑՈՒՆՔ

–«Կոկորդիլոսի արցունք թափել» արտայայտութիւնը կու գայ հինէն, երբ մարդիկ հաւատացած էին, թէ կոկորդիլոսները կու լան իրենց զոհերը գիշատած ատեն:

–1952-ին եգիպտական կառավարութիւնը կը ջնջէ փաշա եւ պէյ տիտղոսները:

Պատկերներ ՀԲԸՄ ՆՈՒՊԱՐԻ բանակումէն

ՃՇԴՈՒՄ

Մեր նախորդ համարին՝ Հոկտեմբեր 2019-ի (թիվ 94) էջ 12-ի վրայ Արթուր Զաքարյանի մահուան թուականը պետք է ըլլայ 2019:

